

Kierteen katkaisijat

Käsikirja rikosseuraamusasiakkaita ja heidän läheisiään työssään kohtaaville sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille

KRIMINAALIHUOLLON TUKISÄÄTIÖ

Kierteen katkaisijat - Käsikirja rikosseuraamusasiakkaita ja heidän läheisiään työssään kohtaaville sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille

JULKAISIJA:

Kriminaalihuollon tukisäätiö,
Hyvinvointialueet vähentämässä uusintarikollisuutta -hanke

Hyvinvointialueet vähentämässä uusintarikollisuutta -koulutushanke (2022–2023) on Kriminaalihuollon tukisäätiön koulutushanke hyvinvointialueiden päättäjille ja sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille. Hanketta rahoittaa oikeusministeriö. Yhteistyökumppanina on Rikosseuraamuslaitos.

JULKAISUVUOSI: 2023

ISBN: 978-952-5929-10-2

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Sisällys

Kierteen katkaisijat - Käsikirja rikosseuraamusasiakkaita ja heidän läheisiään työssään kohtaaville sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille

Johdanto	4
Sanasto	6
1. Asiakkaani on vapautumassa vankilasta	10
2. Asiakkaani on vapautumassa vankilasta asunnottomana	14
3. Asiakkaani on vailla toimeentuloa	18
4. Asiakkaallani on mielenterveyden haasteita	22
5. Asiakkaallani on neuropsykiatrisia haasteita	27
6. Asiakkaallani on päihdeongelmia	31
7. Asiakkaallani on rahapeli-ongelmia	36
8. Asiakkaani on rikosseuraamusasiakkaan läheinen	42
9. Asiakkaani on rikoksilla oireileva nuori tai nuori aikuinen	46
10. Asiakkaani on rikostaustainen nainen	51
11. Asiakkaani on seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluva rikosseuraamusasiakas	56
12. Asiakkaani on tehnyt väkivaltarikoksen	59
13. Asiakkaani on tehnyt seksuaalirikoksen	62

Sinä voit olla kierteen katkaisija

JOHDANTO

Uusintarikollisuus on Suomessa merkittävästi yleisempää kuin muissa Pohjoismaissa. Useampi kuin joka toinen vankilasta vapautuva palaa vankilaan viiden vuoden seuranta-ajalla. Yhdyskuntaseuraamuksen suorittaneiden ja valvotun koevapauden kautta vapautuneiden rikoksen uusimisriski on matalampi silti heistäkin rikoksen uusi joka kolmas.

Rikoskierteellä on monta kärsijää. Välittömin kärsijä on tietysti rikoksen uhri, mutta inhimillistä kärsimystä aiheutuu myös niin uhrin kuin tekijän lähipiirille. Lopulta aivan kaikki hyvinvointialueen asukkaat kärsivät rikollisuudesta, sillä se vaikuttaa alueen yleiseen turvallisuuteen ja taloudelliseen hyvinvointiin.

Rikoskierteen pitkittymisestä kärsii myös rikosseuraamusasiakas itse. Rikoskierteeseen

ajautuneiden terveys- ja hyvinvointierot sekä erot koulutustaustassa, ammatillisessa osaamisessa ja sosiaalisessa asemassa ovat merkittäviä valtaväestöön nähden. Vankeustuomiota suorittavat ovat yksi sairaimmista, köyhimmistä ja syrjäytyneimmistä väestöryhmistä Suomessa. Heidän elinajanodotteensa on vain 47 vuotta. Usein rikollinen elämäntapa on peritty jo kotoa ja liian usein se myös siirtyy seuraavalle sukupolvelle.

Hyvinvointialue vähentämässä uusintarikollisuutta

Rikoksesta tuomitut ovat hyvinvointialueensa asukkaita siinä missä muutkin. Hyvinvointialueen tehtävänä on heidän tarvitsemiensa palvelujen järjestäminen. Samalla hyvinvointialueella on mahdollisuus vähentää uusintarikollisuutta tukemalla rikoksettomaan elämään kuntoutumista.

Rikosseuraamusasiakkaat tarvitsevat paljon ja monenlaisia palveluita. On tärkeää, että palveluiden tarjoajat tekevät yhteistyötä keskenään. Muuten on riskinä, ettei kenelläkään ole kokonaiskuvaa asiakkaan tilanteesta, ja asiakkaan kuntoutumismotivaatio lopahtaa. Keskeiset osapuolet yhteistyössä ovat hyvinvointialueet, Rikosseuraamuslaitos, kunnat ja kolmannen sektorin palveluntarjoajat. Näiden toimijoiden välistä yhteistyötä kuvataan tässä käsikirjassa käsitteellä verkostoyhteistyö.

Oikeusministeriö on antanut suosituksensa verkostoyhteistyölle rikosseuraamusasiakkaiden kuntouttamisessa. Suositusten mukaan verkostoyhteistyölle tulee luoda alueelliset rakenteet, eri yhteistyön osapuolten asiakas-, kuntoutus- ja palvelusuunnitelmat tulee sovittaa yhteen ja erilaisten palveluiden tulee jalkautua vankiloihin ja yhdyskuntaseuraamustoimistoihin.

Käsikirja on työsi tueksi

Tässä käsikirjassa käsitellään rikosseuraamusasiakkaiden tyypillisimpiä haasteita ja palveluntarpeita, sekä asiakasryhmän erilaisia marginaaliryhmiä. Kirjaa voi lukea luku kerrallaan asiakkaasta riippuvan tiedon tarpeen mukaan. Tärkeää on kuitenkin pitää mielessä, että rikosseuraamusasiakkaat ovat haasteineen ja vahvuuksineen aivan yhtä moninainen joukko, kuin muutkin sosiaali- ja terveyspalveluiden asiakkaat.

Jokainen luku esittelee aihepiirinsä tavallisimmat haasteet ja erityispiirteet, hyvän kohtaamisen käytännöt ja tärkeimmät yhteistyötahot. Kirjan tarkoitus on toimia nopeana arjen apuna ja johdatuksena laajaan ja monimutkaiseen aihepiiriin. Jokaisen luvun päätteeksi on listattu myös lisälukemista sekä toimijoita, jotka tukevat syvällisemmässä perehtymisessä luvun teemaan.

**Me uskomme, että juuri sinä olet
Kierteen katkaisija.**

Sanasto

Rikosseuraamuslaitos (Rise) vastaa vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta. Rise toimii oikeusministeriön ohjauksessa.

Vankiterveydenhuolto (VTH) järjestää terveyspalvelut kaikille Suomen vangeille. VTH noudattaa julkisen terveydenhuollon normaalisuusperiaatetta tietyt rajoitukset huomioiden.

Yhdyskuntaseuraamustoimistojen (YKS-toimistot) tehtävänä on yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpano. YKS-toimistot palvelevat kotikunnan perusteella. Suomessa on 12 YKS-toimistoa ja toimipaikkoja sijaitsee 23 paikkakunnalla.

Suljettu vankila (Kivitalo) Suomessa 15 on suljettua vankilaa. Vankilaan saavutaan tulo-osaston kautta. Tulo-osastolla selvitetään vankilaan saapuvalle oikeanlainen asuinosa. Vankilan osastoja on mm. kuntouttavat osastot, tehostetun valvonnan osastot ja nuoriso-osastot.

Avovankilassa (Avotalo) asuinolosuhteet ovat vapaammat eivätkä vangit ole jatkuvasti välittömässä valvonnassa. Avovankilassa tehdään avolaitosyötä. Suomessa on 13 avovankilaa.

Vankeusvankeja (VV) ovat vangit, jotka suorittavat tuomittua ehdotonta määräaikaista tai elinkautista vankeusrangaistusta.

Sakkovanki (SV) Sakon muuntorangaistusta suorittava on sakkovanki. Muuntorangaistus määrätään sakkoon tuomitulle, jolta sakkoa ei ole saatu perityksi.

Rangaistusajan suunnitelma (Ransu) tehdään jokaiselle rikosseuraamusasiakkaalle yhdessä asiakkaan kanssa. Ransussa määritellään rangaistujan tavoitteet, joita voivat olla esimerkiksi päihdeongelman käsittely tai koulutus- tai työllisyystilanteen parantaminen.

Tutkintavankeus (TV) ei ole rangaistus, vaan esitutinnan ja oikeudenkäynnin aikana toteutettava pakkokeino. Rangaistusajan suunnitelma laaditaan yleensä vasta, jos henkilö tuomitaan vankeusrangaistukseen. Tutkintavanki ei osallistu vankilan kuntouttavaan toimintaan.

Tutkinta-aresti (TARE) Tuomioistuin voi määrätä ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun henkilön tutkintavankeuden sijasta teknisin välinein valvottavaan tutkinta-arestiin, jos tuomittu rangaistus on vähemmän kuin kaksi vuotta vankeutta.

Sanasto

Yhdyskuntaseuraamuksia (YKS) ovat yhdyskuntapalvelu, valvontarangaistus, nuorisorangaistus, ehdollinen vankeus, jonka tehosteeksi on tuomittu valvonta, vankilasta ehdonalaisesti vapautuneiden valvonta, yhdistelmärangaistuksen valvontaosuus sekä valvottu koevapaus.

Yhdyskuntapalvelu (YKP) on ehdottoman vankeuden vaihtoehto, joka suoritetaan tekemällä palkatonta yleishyödyllistä työtä. Se voi sisältää myös rikolliseen käyttäytymiseen ja/tai päihteisiin liittyvää kuntoutusta. Työtä tehdään yleensä 6–8 tuntia viikossa. YKP edellyttää päihteettömyyttä.

Valvontarangaistus (VALRA) on vankeuden vaihtoehto, joka suoritetaan sähköisen nilkkapannan valvomana. Suorittajan tulee noudattaa hänelle laadittua viikkoaikataulua, olla kotona yöaikaan ja pysyä täysin päihteettömänä. VALRA:an kuuluu Risen virkahenkilöiden satunnaiset kotikäynnit.

Nuorisorangaistukseen (NR) voidaan tuomita, jos on syyllistynyt rikokseen 15–17-vuotiaana. Rangaistuksen kesto on 4–12 kk. Valvojan tapaamisia on viikoittain. Rangaistukseen voi kuulua myös tapaamisia muiden viranomaisten kanssa ja tutustumista työelämään.

Ehdollinen vankeus suoritetaan vapaudessa, ellei tuomion aikana syyllisty uuteen rikokseen. Ehdollisen vankeuden tehosteena voidaan tuomita valvontaan. Valvontaa hoidetaan säännöllisillä tapaamisilla YKS-toimistossa oman valvojan kanssa. Valvontatapaamisissa tulee olla päihteetön.

Yhdistelmärangaistus koostuu vankeusajasta ja vuoden valvonta-ajasta. Siihen voidaan tuomita, jos on uusinut vakavia väkivaltarikoksia. Valvonta-aikaan kuuluu valvojatapaamiset, kuntoutus, asunnossa pysyminen määrätysti ja päihteettömyys rangaistukseen liittyvissä tilaisuuksissa.

Valvottu koevapaus (VKV) voidaan aloittaa enintään kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista. Koevapautta valvotaan teknisillä välineillä, puhelinsoittojen, päihdevalvonnan ja tapaamisten avulla. Koevapautta varten laaditaan toimeenpanosuunnitelma, johon sisältyy mm. asuminen, toimeentulo ja päivittäinen toiminta-aika.

Viranomaisten välinen yhteistyö yhdyskuntaseuraamukseen tuomitun rangaistusajan suunnitelmaprosessissa

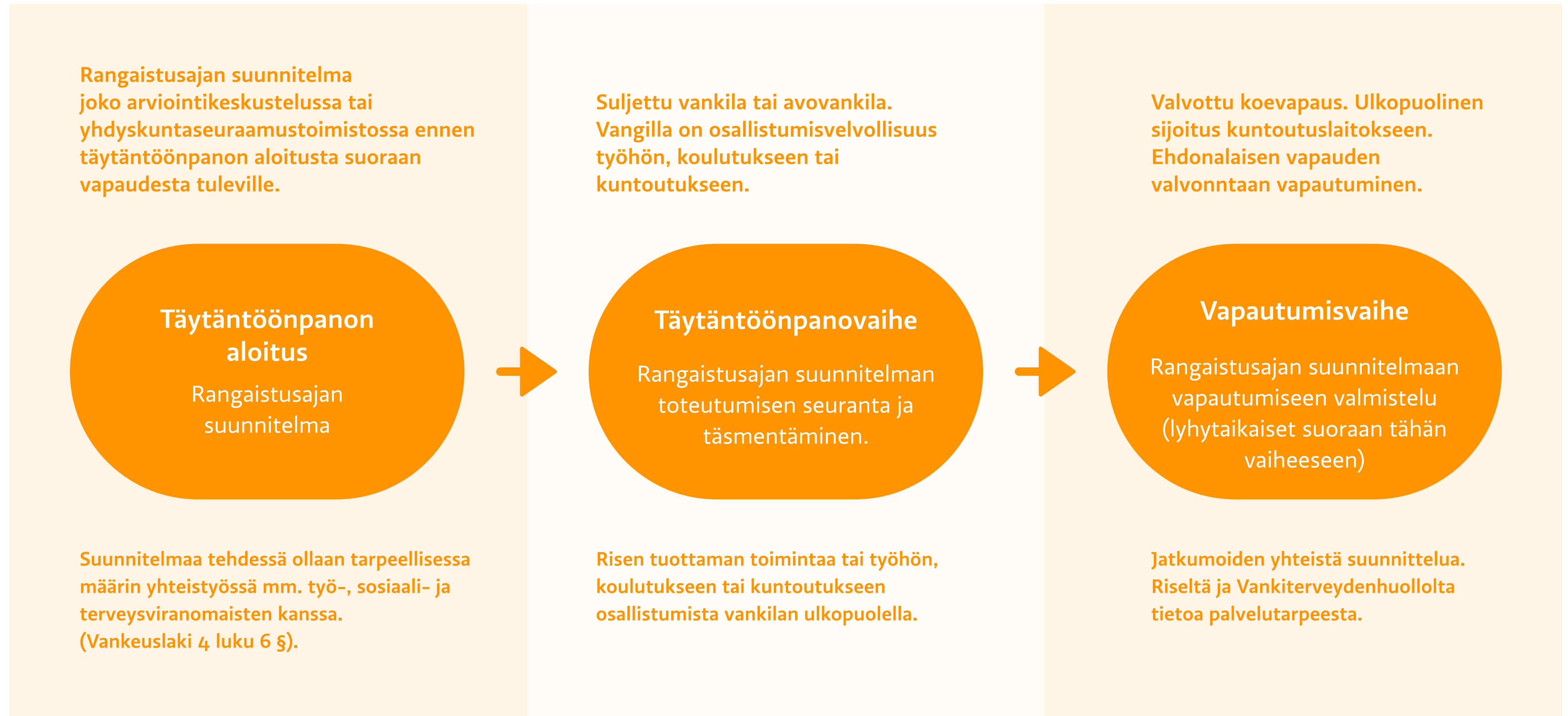
Lähde: Piispa, Minna & Lind Heidi (2021) **Taustalla rikos, edessä muutos.** Suositukset viranomaisten saumattomalle yhteistyölle rikostaustaisten yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2021. ja Rikosseuraamuslaitos.

Viranomaisten välinen yhteistyö vankeusrangaistukseen tuomitun rangaistusajan suunnitelmaprosessissa

Lähde: Piispa, Minna & Lind Heidi (2021) **Taustalla rikos, edessä muutos.** Suositukset viranomaisten saumattomalle yhteistyölle rikostaustaisten yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2021. ja Rikosseuraamuslaitos.

Asiakkaani on vapautumassa vankilasta

KIRJOITTANEET

Marianne Tuuttila ja Ulrika Järvinen

Vankilasta vapautuu vuosittain yli viisituhatta ihmistä. Vankilasta vapautuvat kohtaavat siviiliin palatessaan runsaasti haasteita. Vankeusrangaistuksen leima seuraa vankilan ulkopuolelle ja vankilasta vapautuvat joutuvat usein kohtaamaan ennakoasenteita myös erilaisissa palveluissa.

Vapautumisen valmistelu

Lähes jokainen vankilasta vapautuva tarvitsee erityistä tukea vapautumisvaiheessa. Kriminaalihuollon tukisäätiön tekemän selvityksen mukaan vankilasta vapautuvat kokivat tarvitsevansa apua erityisesti asumiseen, toimeentuloon, rikoksettomuuteen, päihitteettömyyteen ja mielekkääseen tekemiseen liittyen.

Vapautumisen valmistelu tulisi aloittaa hyvissä ajoin ennen vapautumista. Vapautuminen onnistuu parhaiten, kun se toteutetaan suunnitellusti, asteittain ja verkostoyhteisyydessä kunnan, hyvinvointialueen ja järjestöjen kanssa. Vankilasta voi vapautua suoraan laitoksesta siviiliin, valvotun koevapauden kautta, tai rangaistusaikaisen vankilan ulkopuolisen laitossijoituksen kautta. Vapautumisen suunnitelmallisuus on tärkeää, oli vapautumisen tapa mikä tahansa. Jokaisessa vapautumisen muodossa on tärkeää, että vapautuvalle on nimetty oma sosiaalityöntekijä ennen vapautumista ja parhaassa tapauksessa myös ensimmäinen aika omalle sosiaalityöntekijä on sovittu.

Vankilasta vapautuvat pyritään vapauttamaan valvotun koevapauden (VKV) kautta, sillä se laskee huomattavasti rikoksen uusimisen riskiä. Valvottu koevapaus on ehdottoman vankeusrangaistuksen

loppuvaiheeseen sijoittuva rangaistusmuoto, jossa tuomiota suorittava on vankilan ulkopuolella teknisen ja muun valvonnan alaisena. Valvotun koevapauden valmistelussa keskeistä on tukitoimien suunnittelu sekä verkostoyhteistyö hyvinvointialueen, kunnan sekä muiden sidosryhmien kanssa. Avovankilasta vapaudutaan lähes aina valvotun koevapauden kautta, mutta suljetusta vankilasta siihen ei usein pääse. Kaikki vankeustuomioita suorittavat eivät itse halua valvottuun koevapauteen.

Vankeustuomiota suorittava voi myös suorittaa osan tuomiotaan vankilan ulkopuolisessa laitoksessa, esimerkiksi päihdekuntoutuksessa tai sosiaalisessa kuntoutuksessa. Rangaistuksenaikainen kuntoutus vankilan ulkopuolisessa laitoksessa on hyvä keino siirtyä asteittain vankilasta siviiliin. Lyhyt- ja sakkovangeilla laitossijoituksen kustantaa Rikosseuraamuslaitos, muissa tapauksissa kustannusten jakautumisesta neuvotellaan yhdessä hyvinvointialueen kanssa.

Hyvän kohtaamisen käytäntöjä

Kohtaa ihminen rikoksen takana. Rikokset herättävät vahvoja tunteita, ja siksi rikostaustaisten kohtaaminen vaatii usein omien ennakoasenteiden tarkastelua. Tapa, jolla asiakas kohdataan voi joko vahvistaa tai heikentää hänen käsitystään itsestään

rikollisena tai yhteiskunnan tasavertaisena jäsenenä. Pahimmillaan asiakas putoaa palveluista taustansa vuoksi ja kuntoutuminen vaarantuu.

Ymmärrä haasteiden taustasyyt. Asiakassuhteen ylläpitäminen voi itsessään olla rikostaustaisille haastavaa eikä syy siihen useinkaan ole motivaation puute. Asiakkaalla voi olla haasteita päästä tapaamisiin esimerkiksi rangaistuksesta tai elämäntavoista johtuvista syistä. Toisaalta myös esimerkiksi traumaoireilu, paniikkihäiriö tai sosiaalisten tilanteiden pelko voivat hankaloittaa vuorovaikutusta tapaamisilla. Lisäksi sote-palveluihin ja vankilaympäristöön liittyä aina valta-asetelmia ja asiakkailla voi olla aikaisempia ikäviä kokemuksia viranomaisasioinnista.

Aseta asiakaslähtöiset tavoitteet.

Palveluntarpeen arviointivaiheessa mieti, ovatko palvelun tavoitteet asiakkaan tavoitteiden mukaisia. Liian suuret odotukset voivat aiheuttaa asiakkaalle jälleen yhden epäonnistumisen kokemuksen tai vähentää luottamusta auttavaan ammattilaiseen. Asiakkaalle tulisi antaa valtaa määritellä itse työskentelyn tavoitteet ja se, millaista elämää hän tavoittelee. Tavoitteiden laatiminen vaatii avointa ja aktiivista keskustelua.

Huomioi uuden arjen haasteet. Erityisesti pitkien tuomioiden kohdalla se maailma, mihin tuomionsa suorittanut palaa, ei ole sama, kuin mistä vankilaan aikanaan lähdettiin. Esimerkiksi digitaitoja tarvitaan nykyään kaikessa viranomaisasioinnissa. Vapautuvan voi olla vaikea myöntää digitaitojensa puutteellisuus, joten ota asia rohkeasti puheeksi.

Etsi vahvuuksia ja voimavaroja. Pelkkä arjesta selviäminen ei ole ihmisarvoista elämää ja harvoin riittää motivaatioksi pysyä rikoksettomuuden tiellä. Ihminen haluaa kokea olevansa osa yhteisöä ja yhteiskuntaa. Asiakkaan kanssa yhdessä on hyvä arvioida työkykyä ja etsiä arkeen mielekäästä tekemistä joko työn, opiskelun tai harrastamisen muodossa.

Yhteistyötä tekemässä

Uusintarikollisuuden vähentäminen edellyttää monen eri alan osaamista ja tiivistä yhteistyötä. Yhteistyön avulla voidaan vastata mahdollisimman kokonaisvaltaisesti asiakkaiden moninaisiin ja muuttuviin tarpeisiin. Lainsäädäntö velvoittaa ja tähtää eri toimijoiden välisen yhteistyön lisäämiseen ja oikeusministeriö on antanut suositukset entistä tiiviimmälle verkostoyhteistyölle.

Hyvinvointialue: Uusintarikollisuutta voidaan ehkäistä hyvinvointialueilla huomioimalla

rikosseuraamusasiakkaiden ja heidän läheistensä palveluntarpeet sekä turvaamalla pääsy peruspalveluihin. Vankilasta vapautuvat ovat erityistä tukea tarvitsevia henkilöitä ja sosiaalihuoltolain mukaan ovat oikeutettuja omatyöntekijään, jolla tulee olla sosiaalityöntekijän ammattipätevyys. Omatyöntekijänä toimiva sosiaalityöntekijä vastaa asiakkaan tilanteen arvioinnista ja palvelujen järjestämisestä. Omatyöntekijä kokoaa viranomaisverkoston vapautuvan tueksi hänen yksilöllisten tarpeidensa mukaisesti. Omatyöntekijä myös tekee kirjallisen päätöksen järjestettävistä palveluista yhteistyössä asiakkaan, muiden viranomaisten ja järjestötoimijoiden kanssa.

Rikosseuraamuslaitos: Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueen välistä yhteistyötä tulee tiivistää rikosseuraamusprosessin kaikissa vaiheissa: seuraamuksen alussa, seuraamuksen aikana ja vapautumisen jälkeen. Hyvinvointialueen palvelut tulee kytkeä tiiviisti osaksi vankeusaikaista kuntoutussuunnitelmaa. Vankilan kuntouttavat toiminnot tulee rakentua jatkumoiksi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden kanssa ja niihin tulee linkittää mm. koulutus-, työvoima- ja asumispalvelujen jatkumot.

Kolmas sektori: Järjestöt tuottavat vankilasta vapautuvalle esimerkiksi vertaistuen palveluita,

tukiasumista, päihde- ja mielenterveyspalveluita ja palveluita vankilasta vapautuvan läheisille. Ammatilainen voi saada järjestöiltä konsultaatiota ja koulutusta. Järjestön työntekijä on myös hyvä ottaa osaksi asiakkaan ympärille koottavaa moniammatillista tiimiä.

Kun Joonan vapautui ensimmäistä kertaa vankilasta, vastassa oli perhe. Toisella kertaa vastassa oli kaverit, kolmannella kerralla ei kukaan. Pian tuli neljäs tuomio. Nyt Joonan on avovankilassa ja odottaa valvottua koevapautta. Hän on päättänyt jättää rikokset: suurimpana motivaationa toimii oma lapsi. Vankilavuodet ovat kuitenkin jättäneet jälkensä. Siviilissä tarvittavien taitojen opettelu ennen vapautumista on ehdotonta Joonan onnistumisen kannalta.

Miltä maailma näyttää useita vuosia vankilassa viettäneen silmin?

Kuuntele Joonan tarina Kierteen katkaisijat –podcastista!

Lähteet ja lisäluettavaa

PDF

Joukamaa, Matti (toim.) (2010)

Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve.
Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja.

PDF

Niemelä, Henna; Turunen Saija; Harsu, Annika; Kaurala, Marjatta;
Sunikka, Sanna; Daavittila, Tuuli (2021)

“Et vapautues olis elämä, jota elää” Selvitys rikosseuraamusasiakkaiden avun tarpeista ja oikeuksien toteutumisesta.

Kriminaalihuollon tukisäätiö.

PDF

Piispa, Minna & Lind Heidi (2021)

Taustalla rikos, edessä muutos. Suositukset viranomaisten saumattomalle yhteistyölle rikostaustaisten yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2021.

PDF

Rikosseuraamuslaitos (2022)

Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2021.

Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja –julkaisusarja.

Tukea ja toimijoita

URL

Kriminaalihuollon tukisäätiö järjestää palveluita ja neuvontaa vapautuvalle vangille ja hänen läheisilleen, sekä tukiasumisen palveluita ja matalan kynnyksen päivätoimintaa pääkaupunkiseudulla.

URL

Kalliola järjestää kuntoutusta rikos- ja päihdetaustaisille.

URL

Päihde- ja rikostaustaisten vertaistukijärjestö KRIS tarjoaa vertaistukea ennen vankilaan joutumista, vankeustuomion aikana ja sen jälkeen.

Lähteet ovat klikattavia linkkejä

Asiakkaani on vapautumassa vankilasta asunnottomana

KIRJOITTANUT

Mia Juselius

Suomessa on onnistuttu vähentämään asunnottomuutta, mutta rikoksia tehneiden asunnottomuus ei ole helpottanut. Ainakin kolmannes vangeista vapautuu kodittomana ja yhteiskuntaseuraamuksia suorittavista asunnotta on noin 10–15 prosenttia.

Asunnottomuus lisää uusintarikollisuutta

Se, että vankeustuomion suorittanut vapautuu kodittomana vähät tavaransa muovikassissa, ei lisää yleistä turvallisuutta ja yhteiskuntarauhaa. Siviilielämään sopeutuminen vankeuden jälkeen on muutenkin vaativaa, mutta asunnottomuus tekee elämänhallinnasta lähes mahdotonta. Asunnottomana vapautuva saattaa joutua vuosikausiksi vankilatuomioiden ja asunnottomuuden kierteeseen. Asunnottomuus tulee yhteiskunnalle paljon kalliimmaksi kuin asunnon ja tarvittavan tuen tarjoaminen. Tuettu asuminen myös vähentää terveydenhuollon palvelujen käyttöä.

Vankilassa olevien haasteet asunnonhankinnassa syrjäyttävät monella tavalla. Liian moni lähtee laitoksesta huonokuntoisena tyhjän päälle esimerkiksi suoraan hätämajoitukseen. Nämä eivät ole oikeita paikkoja vankilasta vapautuville, jotka yrittävät rakentaa elämää uudelleen. Perussairaudet jäävät hoitamatta ja päihteiden käyttö voi lisääntyä.

Vankeusaika tulisi nähdä ainutlaatuisena mahdollisuutena edistää asiakkaan asioita myös hyvinvointialueilla. Tarvitaan vapauteen

valmentavaa ja kokonaisvaltaista tukea, joka alkaa jo vankilassa. Asunnon ja asumisen tuen tarvetta tulisi tarkastella hyvissä ajoin ennen vapautumista. Tämä edellyttää yhteistyötä vankilan, hyvinvointialueen sosiaalipalveluiden ja muiden tuen tarjoajien välillä. Siviiliin palaaminen onnistuu parhaiten asteittain.

Asumisen askeleet

1. **Tunne vastuut.** Asiakkaan kotikunta ja oma hyvinvointialue ovat vastuussa asumisen suunnittelusta – vaikka tuomio olisi suoritettu toisaalla. Kuntalaisuuden tai hyvinvointialueen vaihtaminen vapautuessa aiheuttaa usein riskin pudota palveluiden ulkopuolelle.
2. **Tee yhteistyötä vankilan työntekijän kanssa.** Asumisasiaan kannattaa herätä hyvissä ajoin ennen vapautumista ja varmistaa, että asunnottomuus näkyy myös rangaistusajan suunnitelmassa.
3. **Pyri säilyttämään olemassa oleva asunto.** Asunto on mahdollista säilyttää kuuden kuukauden ajan. Vuokranantajalle voi ehdottaa maksusuunnitelmaa mahdollisista vuokratähteistä. Nykyisen asunnon säilyttäminen on yleensä uuden löytämistä helpompaa.

4. **Tue asiakasta asunnosta luopumisessa.** Mikäli asiakas joutuu luopumaan asunnostaan, tulee se tyhjentää sovitusti ja hoitaa kaikki maksut. Asuntoa ei kannata antaa tutulle tuomion ajaksi, sillä päävuokralainen on vastuussa kaikesta, mitä asunnossa tapahtuu.
5. **Selvitä mahdollisuuksia koevapauteen.** Koevapauden kautta vapautuminen on turvallisempaa ja hallitumpaa.
6. **Selvitä vanhat ongelmat jo ennen vapautumista.** Luottotietojen menetys ja etenkin vuokratästit ja hädät vaikeuttavat huomattavasti asunnon saamista.
7. **Koeta järjestää asiakkaalle tuettu asuminen.** Monelle ei riitä pelkkä asunto, vaan tarvitaan myös tukea arjesta selviämiseen. Käänny asumisen erityispalvelujen puoleen: esimerkiksi päihteetön ja kuntouttava asuminen sopii hyvin koevapauden paikaksi ja sisällöksi.
8. **Selvitä kotikunnan vuokratästit Kelasta.** Asunnon valintaan vaikuttavat Kelan vuokratästit. Kela ei yleensä lähde tukemaan vuokratästit ylittävää vuokraa. Tästä syystä asiakas ei voi ottaa vastaan vuokratästit ylittävää asuntoa ilman Kelan suostumusta.

9. **Älä anna asiakkaan vapautua kadulle.**

Mikäli toivottua asumismuotoa ei löydy, asiakkaan kannattaa ottaa vastaan edes joku alueen tarjoama asumispaikka, viimetilassa hätämajoitus. Siellä asiakas voi jatkaa oman asunnon etsimistä tai jonottamista tuetun asumisen palveluihin. Varmista, että asiakas on jonossa ja hänen yhteystietonsa ovat ajan tasalla.

10. **Etsi apua kolmannen sektorin toimijoilta.**

Järjestöt järjestävät jonkun verran tuettua asumista ja muita asumisen palveluita, esimerkiksi vertaisryhmiä. Esimerkiksi Kriminaalihuollon tukisäätiö ohjaa ja neuvoo niin asiakasta kuin ammattilaistakin.

Asuminen on perusoikeus

- **Asunnottomuus on tilanne ja olosuhde, ei kenenkään ihmisen ominaisuus.**
- **Asunnottomuus on yhteiskunnallinen ongelma, jonka perimmäisiä syitä ovat eriarvoisuus, talouden suhdannevaihtelut sekä väestönkasvu ja kaupungistuminen.**
- **Perustuslain mukaan ”Jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon.” Lisäksi valtiolla on velvollisuus edistää jokaisen oikeutta asuntoon.**

Kimmo oli päättänyt, että hän ei enää palaisi kadulle. Takana oli kaksi vuosikymmentä vuorotellen vankilassa ja asunnottomana. Ensimmäisen kerran hän oli menettänyt kodin jo armeijassa ollessaan. Kimmo tiesi, ettei onnistuisi ilman tukea, joten hän kertoi tavoitteestaan vankilan sosiaalityöntekijälle. Tämä otti heti yhteyttä ihmisiin, jotka tukisivat Kimmoa tavoitteessaan.

Miltä tahoilta Kimmo sai apua?

▶ Kuuntele Kuuntele Kimmon tarina Kierteen katkaisijat –podcastista!

Lähteet ja lisäluettavaa

PDF

Juselius, Mia (2023)
Vapautumassa vailla asuntoa.
kriits.fi.

PDF

Leppo, Anna (toim.) (2018)
Vapautuvien Asumisen Tuen käsikirja.
Kriminaalihuollon Tukisäätiö.

PDF

Kaakinen, Juha (2023)
Kotiin.
Ympäristöministeriön julkaisuja.

Lähteet ovat klikattavia linkkejä

Tukea ja toimijoita

URL

Kriminaalihuollon tukisäätiö tarjoaa valtakunnallista asumisen neuvontaa ja ohjausta, tukiasumispalveluita pääkaupunkiseudulla sekä ylläpitää Vapautuvien asumisen Facebook-sivustoa.

URL

Vapautuvien asumisen tuen verkosto (VAT) järjestää seminaareja ja koulutuksia valtakunnallisesti. Verkostoa koordinoi Kriminaalihuollon tukisäätiö ja siihen kuuluu 32 jäsenjärjestöä.

URL

Y-säätiö tarjoaa kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja ja koordinoi Asunto ensin -verkostotyötä.

URL

Asunto ensin -verkostokehittäjät kouluttaa työntekijöitä ja rakentaa yhteistyötä, jonka tavoitteena on poistaa asunnottomuus. Yhteistyötä koordinoi Y-Säätiö.

URL

Sininauhasäätiö tarjoaa sekä asunto ensin -periaatteen mukaista asumista, että päihteettömyyteen tukevaa asumista Uudellamaalla ja Turun seudulla.

URL

Vailla vakinaista asuntoa ry tarjoaa matalan kynnyksen apua ja asumispalveluita. Järjestö tekee myös edunvalvontaa ja vaikuttamistyötä asunnottomuuden vähentämiseksi.

Alueellisia asumispalveluiden tarjoajia: Espoon Diakoniasäätiö, Helsingin Diakonissalaitos, Joensuun Seudun Nuorisoasuntoyhdistys, Jyväskylän Katulähetys, Kuopion Työterapinen yhdistys, Rauman Seudun Katulähetys, Suojapirtti ry, Turun seudun nuorisoasuntoyhdistys ja ViaDia Pohjois-Savo.

Asiakkaani on vailla toimeentuloa

KIRJOITTANUT

Marjatta Kaurala

Vankeusajan toimeentulosta vastaa vankila. Vangin tuloina vankilassa ovat käyttö- ja toimintarahat, avovankilassa myös avolaitospalkka ja ruokakorvaus. Oikeus sosiaaliturvaan vaihtelee sen mukaan, onko kyseessä tutkintavanki, vankeusvanki, sakon muuntorangaistusta suorittava tai valvotussa koevapaudessa oleva. Vankilan ylläpidosta huolimatta vangilla voi olla oikeus perustoimeentulotukeen ja/tai täydentävään toimeentulotukeen.

Toimeentulo rikosseuraamuksen aikana

Toimeentulo rikosseuraamuksen aikana Vankeusaikana vangin toimeentulosta vastaa vankila. Ylläpidon lisäksi vankeustuomiota suorittavat saavat käyttörahaa 48 euroa kuukaudessa. Käyttörahan tulee pääsääntöisesti riittää yhteydenpitokuluihin, vähäisiin hygieniamenoihin ja muihin kanttiiniostoihin. Toiminnoissa tuomiotaan suorittavat saavat käyttörahan lisäksi toimintarahaa 60–150 euroa kuukaudessa.

Vankeusvangeilla on velvollisuus osallistua toimintoihin, mutta tutkintavangeilla ei tätä velvollisuutta ole. Tutkintavangille on kuitenkin tarjottava toimintoja, mikäli hän haluaa niihin osallistua. Vankiloissa ei pääsääntöisesti ole tarjolla riittävästi toimintoja.

Tutkintavanki ei suorita tuomiota, vaan hän on vankilassa esitutkinnan ja oikeudenkäynnin ajan. Tutkintavankeusajan alkupuolella on yleensä tutkinnanjohtajan määräämiä yhteydenpitorajoituksia, jolloin siviiliasioiden hoitaminen on vaikeaa. Tällöin tarvitaan vankilan sosiaalityön erityisohjaajan tai läheisten apua asioiden hoidossa. Tutkintavankeusaikana on

oikeus moniin sosiaaliturvaetuuksiin, ei kuitenkaan esimerkiksi työttömyysturvaan, sillä tutkintavanki ei ole työmarkkinoiden käytettävissä. Tutkintavanki voi myös vapautua yllättäen suoraan oikeudenkäynnistä, jolloin hän saattaa tarvita kiireellisesti majoitusta ja toimeentulotukea. Mikäli tutkintavankeus kuitenkin jatkuu ehdottomana vankeutena useat etuudet, esimerkiksi kansaneläke-etuudet, katkeavat vankeusrangaistuksen alkamisesta seuraavan kuukauden alusta.

Ehdotonta vankeusrangaistusta suorittavan oikeus sosiaaliturvaetuuksiin on hyvin rajattu. Sosiaalietuudet katkeavat pääsääntöisesti joko heti tuomion alussa tai muutaman kuukauden kuluttua. Esimerkiksi työttömyysturvaan tai sairauspäivärahaan ei ole oikeutta ehdottoman vankeusrangaistuksen aikana. Myös kansaneläkkeisiin liittyvät etuudet katkeavat kolmen kuukauden kuluttua ehdottoman vankeusrangaistuksen alkamisesta. Perustoimeentulotukea voi kuitenkin saada esimerkiksi henkilökortin, silmälasien ja vaatteiden hankkimiseen. Lisäksi perustoimeentulotukea on mahdollista hakea ja saada poistumislupamatkoihin ja asunnon kustannuksiin sekä itse kustannettaviin terveydenhoitomenoihin. Terveys- ja huoltomenoihin tarvitaan vankiterveydenhuollon lääkärin lupa sekä poistumislupa vankilasta.

Avovankiloissa on mahdollista käydä avolaitostöissä. Näitä ovat esimerkiksi erikseen rahoitettavat kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten ja suojeltujen ympäristöjen hoitotyöt Metsähallituksen työkohteissa kansallispuistoissa. Veronalaista avolaitospalkkaa maksetaan käyttörahan lisäksi 4,70 tai 5 euroa tunti. Avolaitospalkasta ei kerry eläkettä. Mikäli vankila ei tarjoa aterioita, maksetaan avolaitostyötä tekeville vangeille korvausta omatoimisesta ruokahuollosta 8,35 euroa päivässä.

Valvotussa koevapaudessa oleva vanki on oikeutettu samoihin sosiaalietuuksiin kuin muutkin sosiaaliturvaan oikeutetut henkilöt. Valvottu koevapaus ajoittuu vankeusrangaistuksen loppupuolelle ja se suoritetaan vankilan ulkopuolella. Valvottuun koevapauteen pääsyn edellytyksenä on asunnon järjestäminen. Valvotun koevapauden aikana voi olla myös päihde- tai muussa hoitolaitoksessa.

Poikkeus sosiaalietuuksissa: Ansioeläke jatkuu keskeytyksettä, avovankilasta vankilan ulkopuolella oppilaitoksessa opiskellessa voi saada opintorahaa, työmarkkinatukea voi saada, mikäli on ennen avovankilaa suorittanut omaehtoisia opintoja tai ollut työvoimapolitiittisessa koulutuksessa, joka jatkuu vankeusrangaistuksen aikana. Myös kuntoutusrahaan voi olla oikeus Kelan ammatillisessa kuntoutuksessa vankila-aikana.

Toimeentulo vapautumisen jälkeen

Vankilassa asioiden hoitamisessa auttaa vankilan sosiaalityön erityisohjaaja ja joissakin vankiloissa vangin lähityöntekijänä toimii rikosseuraamustyöntekijä. Vapautumisen suunnittelu on tärkeä osa vankilassa tehtävää rangaistusajan suunnittelua. Useimmat vapautuvat tai valvottuun koevapauteen lähtevät vangit tarvitsevat toimeentulotukea, yleistä asumistukea ja työttömyysturvaa eli työmarkkinatukea. Toimeentulotukihakemus tulee laittaa vireille vankilassa siten, että vapautuva ehtii saada päätöksen ja ensimmäisen kuukauden perustoimeentulotuen omalle pankkitililleen ennen vapautumista.

Asuntoa varten tarvitaan myös vuokravakuus ja ensimmäisen kuukauden vuokra perustoimeentulotuesta. Mikäli asuntoa ei ole ollut ennen tuomiota tai siitä on jouduttu luopumaan, tarvitsee vanki uuteen asuntoon kalusteita ja kodinkoneita, jotka hän hakee täydentävänä toimeentulotukena hyvinvointialueelta. Usein myös vaatteisiin tarvitaan täydentävää toimeentulotukea. Yleistä asumistukea on hyvä hakea jo vankilassa. Jos vapautuva on

vailla työtä, hänen tulee ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi heti vapautumispäivänä.

Vankilassa oleva on oman kotikuntansa asukas ja siten hänellä on oikeus myös hyvinvointialueen sosiaalihuollon palveluihin. Tarvittaessa yhteistyötä on tärkeää tehdä Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueen kesken koko vankeusajan. Vapautumisvaiheessa monet tarvitsevat toimeentulotuen lisäksi myös tukea asumisensa järjestämiseen, sosiaalista kuntoutusta tai päihdepalveluja.

Velat ja velkojen hoito

Suurin osa vangeista on erittäin velkaantuneita ja usein merkittävä osa veloista on rikosperusteisia velkoja. Usein vapautuvalla vangilla on ulosotossa myös runsaasti muita velkoja. Hyvin harvalla vapautuvalla vangilla on edes käsitystä velkojensa tarkasta määrästä tai siitä, keitä velkojat ovat.

Tulotasoon nähden erittäin suuret velat aiheuttavat toivottomuutta ja ne vaikuttavat opiskelu- ja työllistymismahdollisuuksiin ja -halukkuuteen. Vankila-aikana velkojen selvittelyä ei juuri pystytä tekemään. Lisäksi velkoja on lähes mahdotonta hoitaa vankila-aikaisten pienten tulojen takia.

Mikäli vanki vapautuu avolaitoksesta ja hän on ollut avolaitostyössä, saattaa velkojen lyhentämisen aloittaminen olla mahdollista jo vankeusaikana.

Velkamäärien selvittely on tärkeää aloittaa viimeistään vapautumisen jälkeen. Vapautuneelle vangille on lähes aina tarpeen antaa kannustusta ja ohjausta talous- ja velkaneuvontaan hakeutumisessa velkojen selvittelyn aloittamiseksi.

Lähteet ja lisäluettavaa

PDF

Finlex.fi (viitattu 22.3.2023)

Valtioneuvoston asetus vankeudesta.

PDF

Finlex.fi (viitattu 22.3.2023)

Tutkintavankeuslaki.

Tutkintavankeuslaki 768/2005 - Ajantasainen lainsäädäntö

PDF

Finlex.fi (viitattu 22.3.2023)

Vankeuslaki.

Vankeuslaki 767/2005 - Ajantasainen lainsäädäntö

PDF

Kela.fi (viitattu 22.3.2023)

Toimeentulotukiuudistus.

PDF

Krits.fi (viitattu 22.3.2023)

Miten hoidan velkoja, kun olen vankilassa?

Kriminaalihuollon tukisäätiö.

PDF

Leppänen, Kirsi-Kaisa (2018)

Vankilassaolo ja Kelan etuudet.

Kela.

PDF

Näkki, Pirjo (2006)

Vankien velkaantuminen ja yhteiskuntaan integroituminen.

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen selvityksiä.

 Lähteet ovat klikattavia linkkejä

Asiakkaallani on mielenterveyden haasteita

KIRJOITTANEET

Heli Siltala, Mika Rautanen ja Suvi Kivimäki

Rikosseuraamusasiakkaista 94 prosentilla on diagnosoitu jokin mielenterveyshäiriö elämänsä aikana ja 77 prosentilla ainakin yksi akuutti mielenterveyshäiriö. Mielenterveyshäiriöiden haittojen vähentäminen hyödyttää rikosseuraamusasiakasta ja hänen läheisiään sekä ennaltaehkäisee uusintarikollisuutta.

Elämänaikaisista mielenterveyshäiriöistä yleisimpiä rikosseuraamusasiakkailta ovat:

- persoonallisuushäiriöt (67 %)
- päihdehäiriöt (88 %)
- ahdistuneisuushäiriöt (27 %)
- vakava masennus (21 %)

Rikos- päihde- ja mielenterveysongelmat nivoutuvat usein yhteen

Mielenterveyshäiriöiden kehityskulku on monisyinen. Rikosseuraamusasiakkaiden mielenterveysongelmat linkittyvät vahvasti yhteen traumakokemusten, päihdeongelmien sekä neurokirjon haasteiden kanssa. Vanhempien vaikeat mielenterveyshäiriöt, haitalliset lapsuudenkokemukset ja myöhemmät traumaattiset tapahtumat altistavat mielenterveyden häiriöille. Päihde- ja rikosmaailmassa on kohonnut riski kokea traumaattisia tapahtumia. Väkivallan kokemisen lisäksi myös väkivallan todistaminen on tavallista. Aikaisemmat traumakokemukset altistavat riskikäyttäytymiselle, joka altistaa uusille traumakokemuksille.

Päihdehäiriön ja mielenterveyshäiriöiden samanaikaisuus on hyvin tyypillistä. Päihteitä voidaan käyttää, jotta traumakokemuksia, ahdistusta ja muita vaikeita tunteita olisi helpompi sietää. Rikostaustaisilla on usein lisäksi neuropsykiatrisia ja neurokognitiivisia haasteita, jotka altistavat muille mielenterveyshäiriöille ja päihteiden ongelmakäytölle. Esimerkiksi ADHD:n omahoitona käytetty amfetamiini voi helpottaa asiakasta selviämään arjen haasteista. Toisaalta pitkäaikainen päihteiden

käyttö aiheuttaa jo itsessään mielenterveysongelmia. Mielenterveys- ja päihdeongelmien sekä traumakokemusten muodostaman vyyhdin purkaminen on haastavaa, mutta usein oleellista uusintarikollisuuden vähentämiseksi.

Hyvän kohtaamisen käytäntöjä

Pyri nopeaan hoitoon pääsyyn. Pitkittyneet mielenterveys- ja päihdeongelmat vaikeuttavat avun hakemista sekä hoitoon sitoutumista. On vaikea priorisoida kuukauden päässä olevaa lääkäriaikaa, jos ei tiedä missä nukkuu seuraavan yönä. Rikosseuraamusasiakkaiden kuntoutumismotivaatio vaihtelee usein voimakkaasti lyhyen ajan sisällä ja siksi on erityisen tärkeää, että palveluita saa helposti heti motivaation pilkahtaessa.

Pyri pitkiin hoitosuhteisiin. Pitkät hoitosuhteet, tutut työntekijät sekä riittävä aika kohtaamisille auttavat rakentamaan luottamusta, joka on tärkeää kuntoutuksen onnistumiselle. Pysyvyyttä tuo esimerkiksi tuetun asumisen yksiköt, joissa voidaan tukea laaja-alaisesti asiakkaan kuntoutumista.

Pura stigmaa. Rikosseuraamusasiakkailta on usein huonoja kokemuksia viranomaisien kanssa asioimisesta: esimerkiksi potilaskertomuksissa näkyvä merkintä huumeiden käytöstä on johtanut siihen,

ettei heidän mielenterveysongelmiaan oteta vakavasti tai niihin ei tarjota apua. Asiakkaat huomaavat helposti heihin kohdistuvat ennakoasenteet ja se heijastuu heidän motivaatioonsa.

Ymmärrä käytöksen taustasyyt

Mielenterveyshäiriöt ja aiemmat huonot kokemukset näkyvät joskus asiakkaiden käyttäytymisessä. Asiakas voi esimerkiksi tulkita kiireen välinpitämättömyydeksi tai reagoida pettymyksiin vihalla. Työntekijän tulee nähdä reaktioiden taakse ja kohdata asiakas provosoitumatta.

Työskentele traumatietoisesti. Traumatietoinen työote suuntaa työntekijän ajatukset kysymyksestä ”Mikä sinussa on vikana?” kysymykseen ”Mitä sinulle on tapahtunut?”. Rikokseen voi liittyä traumaattisia tapahtumia, ja rikoksesta kysyminen voi jo itsessään laukaista traumaoireilun. Työntekijän on hyvä pohtia, missä määrin asiakkaan kokemuksista on tarpeellista puhua, ja tarvitseeko rikoksesta puhua ollenkaan.

Rakenna turvallista tilaa. Turvallisuuden tunne on keskeistä luottamuksen synnylle. Tapaamisten ennakoitavuus ja läpinäkyvyys lisäävät turvallisuuden tunnetta. Asiakkaalla voi olla kokemuksia mielivaltaisista säännöistä, joten asiat on hyvä perustella ja asiakkaan mielipidettä tulee kuunnella.

Motivoi muutokseen. Mielenterveys ja/tai päihdeongelma ilmenee usein motivaatiojärjestelmän pitkäkestoisena häiriötilana, mikä vaikeuttaa kykyä hakeutua ja sitoutua hoitoon. Yksi hoidon tehtävä on motivaation vahvistaminen. Motivoinnin työkaluna voi käyttää motivoivaa haastattelua. Lue lisää motivoivasta haastattelusta Käypä hoito -suosituksista.

Yhteistyötä tekemässä

Tuloksellisen mielenterveyskuntoutumisen edellytyksenä on toimiva yhteistyö hyvinvointialueen, VTH:n ja Rikosseuraamuslaitoksen välillä. Kuntoutusjatkumot ovat tärkeitä, sillä vankeustuomioista 40 % on lyhyitä, ja lyhyellä vankeusjaksolla potilastyötä ei voida suunnitella pitkäjänteisesti. Lisäksi suuri osa vangeista liikkuu toistuvasti vankilan ja siviilin välillä. Yhteistyön tärkeys korostuu, kun hoitojen jatkuvuus yritetään turvata tiuhaan muuttuvissa elämäntilanteissa.

Hyvinvointialue on vastuussa alueensa kaikista mielenterveyspalveluista tarvitsevista, myös rikosseuraamusasiakkaista. Mielenterveyspalveluiden tarjoajien verkosto on usein sirpaleinen. Luukulta toiselle kulkeminen voi tappaa mielenterveyskuntoutujan motivaation. Hyvinvointialueen tulee ottaa päävastuu

kuntoutumisjatkumoiden suunnittelusta ja asiakkaan tilanteen seuraamisesta.

Rikosseuraamuslaitos järjestää rikosseuraamusasiakkaille muun muassa päihdekuntoutusta ja sosiaalista kuntoutusta, jotka tähtäävät myös mielenterveyden tukemiseen. Rikosseuraamuslaitoksessa työskentelee myös vankilapsykologeja. Rikosseuraamuslaitos on hyvinvointialueelle tärkeä yhteistyökumppani kuntoutusjatkumoiden luomisessa.

Vankiterveydenhuollon yksikkö (VTH) tarjoaa terveyspalveluita kaikissa Suomen vankiloissa. VTH on itsenäinen oikeudellinen yksikkö osana Terveyden ja hyvinvoinnin laitosta. Lain mukaisesti VTH vastaa vankien ja tutkintavankien terveyden- ja sairaanhoidon järjestämisestä. Se tuottaa perusterveydenhuollon palvelut sekä osan erikoissairaanhoidosta itse ja ostaa lisäksi palveluita muilta terveydenhuollon palveluntuottajilta. Toiminnan periaatteena on tuottaa saman tasoiset terveyspalvelut kuin muuallakin yhteiskunnassa normaalisuusperiaatteen mukaisesti.

Vankiterveydenhuollolla on poliklinikoita ja sairaaloita. Poliklinikoilla tuotetaan vankien perusterveydenhuolto. Niiden työn tarkoituksena on edistää, tukea ja ylläpitää vankien terveyttä,

hyvinvointia ja toimintakykyä. Psykiatrinen vankisairaala puolestaan on erikoissairaanhoidon yksikkö, joka toimii Turun ja Vantaan vankiloiden yhteydessä. Potilaat saapuvat psykiatriseen vankisairaalaan eri puolilta Suomea vankilälääkäreiden lähettämänä. Yleisiä hoidon aiheita ovat ahdistus, masennus tai psykoosioireet. Sairaalajakson päättyessä asiakas siirtyy joko takaisin sijoitusvankilaansa tai tuomion päättyessä hyvinvointialueensa palveluihin. Joissain tapauksissa tuomion täytäntöönpanon purkamisen seurauksena potilas voidaan siirtää valtion oikeuspsykiatriseen sairaalaan vaikeahoitoisen oirekuvan vuoksi.

Kolmannen sektorin toimijat täydentävät julkisia mielenterveyspalveluita myös rikosseuraamusasiakkaiden kohdalla, kuten kaikkien muidenkin mielenterveyden haasteita kokevien kohdalla. Rikosseuraamusasiakkaalle voi etsiä sopivaa palvelua kaikista mielenterveyskuntoutujille suunnatuista kolmannen sektorin palveluista.

Lähteet ja lisäluettavaa

PDF

Joukamaa, Matti (toim.) (2010)

Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve.

Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja.

PDF

Oikeusturva ja kuntoutus kuntoon 2020-hanke. (2020)

Neurokirjon henkilöiden vankilanaikainen kuntoutus – Opas ja kuntoutusmalli vankien kanssa työskenteleville.

Autismisäätiö.

PDF

Päihdelinkki.fi (15.1.2021)

Päihteet ja vankila.

Päihdelinkki.

Tukea ja toimijoita

URL

Mielenterveystalo.fi tarjoaa mielenterveyteen liittyvää tietoa sekä kansalaisille että sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille.

Mielenterveystalosta löytyy mm. kaikille avoimia oirekyselyitä ja omahoito-ohjelmia.

URL

MIELI ry:n kriisikeskukset ympäri Suomen tarjoavat keskusteluaikojia vaikeissa elämäntilanteissa yksilöille, pariskunnille ja perheille.

URL

Mielenterveyden keskusliitto tarjoaa mm. neuvontapalveluita ja vertaistukea mielenterveyden haasteita kokevalle sekä koulutuksia ja seminaareja ammattilaisille.

URL

Mielenterveysomaisten keskusliitto – Finfami ry on mielenterveysomaisten ja -omaishoitajien valtakunnallinen keskusliitto. Finfami kokoaa sivuilleen materiaaleja ammattilaisen työn tueksi.

 Lähteet ovat klikattavia linkkejä

5 Asiakkaallani on neuropsykiatrisia haasteita

KIRJOITTANEET

Anna Taavitsainen

Neuropsykiatriset häiriöt, erityisesti oppimishäiriöt ja ADHD, ovat rikosseuraamusasiakkaiden keskuudessa muuta väestöä huomattavasti yleisempiä. Päihde- ja mielenterveysongelmat vaikeuttavat kuitenkin usein neuropsykiatristen häiriöiden tunnistamista ja rikosseuraamusasiakas jää ilman tarvitsemaansa tukea.

Yleisimpiä neuropsykiatrisia häiriöitä ovat:

- **ADHD eli aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö**
- **autismikirjon häiriö**
- **OCD eli pakko-oireinen häiriö**
- **Oppimishäiriöt**
- **Touretten syndrooma**

Rikostausta ei saa olla esteenä neuropsykiatristen haasteiden tuelle

Rikosseuraamusasiakkaissa näkyvät samat keskittymisen, tarkkaavuuden, toiminnanohjauksen, oppimisen ja kommunikaation haasteet kuin kaikissa muissakin ihmisissä, joilla on neurokirjon haasteita. Elämänhistoria ei saa olla este tutkimusten tekemiselle, diagnoosin asettamiselle tai hoitoon pääsulle. Hoidon piiriin pääseminen kuitenkin on rikosseuraamusasiakkaille muuta väestöä selvästi hankalampaa. Yleinen syy tähän on päihdetausta, mutta myös esimerkiksi ulkomaalaistaustaisilla voi olla haasteita päästä hoidon piiriin, jos tietoja koulu- ja hoitohistoriasta ei ole saatavilla. Viime vuosikymmeninä on myös havahduttu siihen, että erityisesti muiden kuin miesten ADHD on alitunnistettua ja -diagnosoitua.

Neurokirjon moninaiset haasteet vaikuttavat ihmisten kykyyn huolehtia esimerkiksi ajankäytöstä ja aikataulusta, rahasta ja henkilökohtaisesta taloudesta, ihmissuhteista, asumisen onnistumisesta ja työ- ja/ tai opiskeluelämään kiinnittymisestä. Nimenomaan näissä arjen asioissa onnistuminen kuitenkin vähentää uusintarikollisuuden riskiä merkittävästi ja tukee asiakasta yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Jotta neurokirjon haasteita omaava rikosseuraamusasiakas

voi liittyä yhteiskuntaan omista lähtökohdistaan käsin, hänen tuen tarpeensa on kyettävä tunnistamaan kaikissa peruspalveluissa ja tarvittavaa tukea on kyettävä tarjoamaan mahdollisimman yksilöllisesti.

Asiakkaalla ei ole neuropsykiatrista diagnoosia, mutta arjen hallinnan haasteita on säännöllisesti

tue asiakasta tutkimuksiin hakeutumisessa oman terveysaseman yleislääkärin vastaanoton tai päihdepalvelujen kautta.

Asiakkaalla on diagnoosi, muttei aktiivista hoitoa

Ole yhteydessä terveyspalveluihin.

Kohtaamisen hyviä käytäntöjä

Ota puheeksi. Asiakkaiden terveydentilaan liittyvät tiedot eivät välttämättä ole työntekijöillä tiedossa yhteistyösuhteen alkaessa. Aiheen puheeksi ottaminen ja yhteistyön onnistumiseen vaikuttavien seikkojen kartoittaminen on aina hyvä idea.

Kerro työskentelytavoistasi. Työntekijän kannattaa asiakassuhteen aluksi kertoa, millainen työote hänellä on, millaisia asioita yhteistyön aikana pyritään saavuttamaan ja miten asiakkaan tulee toimia, mikäli esimerkiksi tapaamisen ajankohta ei sovi, tai hän on myöhästymässä.

Kysy asiakkaalta hänen omista toiveistaan tapaamisiin liittyen ja ajatuksistaan tapaamisten kulkuun tai sopimiseen vaikuttavista tekijöistä, kuten esimerkiksi muistin, keskittymisen ja tarkkaavuuden haasteista tai oppimisvaikeuksista.

Luo selkeyttä. Tapaamisten rakenteen ja tavoitteiden tulee olla selkeät ja ne kannattaa käydä yhdessä läpi aina tapaamisen aluksi. Asiakkaat hyötyvät usein selkeistä rutiineista ja ennakoitavuudesta, joten tapaamisiin on suotavaa luoda mahdollisuuksien mukaan toistuvuutta ja rakennetta.

Varmista yhteinen ymmärrys. Asiakkaalle kannattaa antaa selkeä suullinen lupa ilmaista hämmennystä tai tarvetta lisätiedolle. Joskus puhetta tukevien tai korvaavien kommunikaatiomenetelmien käyttö voi helpottaa ymmärrystä. Tapaamisen lopussa voi varmistaa, että kaikilla osallistujilla on yhtenevä käsitys siitä, mitä on käsitelty ja sovittu.

Yhteistyötä tekemässä

Tämä asiakasryhmä kaipaa ammattilaista, joka on kokonaistilanteesta vastuussa ja pysyy rinnalla muuttuvissa tilanteissa. Ongelmana on, että neuropsykiatrisista ongelmista kärsivien asiakkaiden hoito järjestetään usein moniammatillisessa yhteistyössä ilman nimettyä vastuutahoa, jolloin vastuu sirpaleisesta kokonaisuudesta jää asiakkaalle itselleen.

Hyvinvointialueen tehtävänä on vastuun kantaminen asiakkaan terveydestä ja kuntoutumisesta. Vastuuseen voidaan nimetä esimerkiksi asiakkaan oma sosiaalityöntekijä tai asiakkaan oman terveysaseman neuropsykiatrinen terveydenhoitaja. Tärkeintä on, että jokaisella hyvinvointialueella suunniteltaisiin verkostoyhteistyölle selkeä malli, jossa on nimettynä vastuutaho.

Kela tarjoaa neuropsykiatrisia haasteita kohtaaville tarvittaessa vaativaa lääkinnällistä kuntoutusta, jota varten tarvitaan lääkärin kirjoittama kuntoutussuunnitelma. Muita mahdollisia Kelan kuntoutuksia on opiskelemaan tai työelämään tähtääville tai siellä jo oleville 16–29-vuotiaille nuorille suunnattu Oma väylä -kuntoutus sekä alle 15-vuotiaille asiakkaille tai asiakkaille, joiden perheessä on alle 15-vuotias lapsi suunnattu LAKU-perhekuntoutus.

Kunnat järjestävät yhä alueen koulutuspalvelut ja siksi asiakkaan ollessa yhä oppivelvollinen, hyvinvointialueen on tärkeää tehdä myös yhteistyötä kunnan oppilaitosten kanssa. Koulutuksen saaminen ja oppimisvaikeuksien tuki on tehokas tapa pienentää uusintarikollisuuden riskiä.

Kolmannen sektorin toimijat muodostavat tällä hetkellä valtaosan niin rikosseuraamusasiakkaiden kuin neuropsykiatrisia haasteita kohtaavien asiakkaidenkin palveluista. Tukimuotoja, joita voit etsiä asiakkaallesi on vertaistukiryhmät, nettiterapia ja neuropsykiatrinen valmennus.

Lähteet ja lisäluettavaa

PDF

Mielenterveystalo.fi (Viitattu 29.3.2023)
Neuropsykiatriset vaikeudet.

PDF

Taavitsainen, Anna (toim.) (2022)
Arki haltuun – apua neuropsykiatrisiin haasteisiin –opas.
Kriminaalihuollon tukisäätiö.

Tukea ja toimijoita

URL

Kriminaalihuollon tukisäätiön Oppiva –toiminta antaa tietoa, tukea ja neuvontaa oppimisvaikeuksiin ja koulutukseen liittyvissä kysymyksissä asiakkaille ja ammattilaisille.

URL

ADHD-liitto toimii jäsenyhdistyksenä, oireisten henkilöiden, heidän läheistensä ja ammattilaisten yhdyssiteenä. Tutustu esimerkiksi Varavoimaa verkosta -verkkokurssiin.

URL

Autismisäätiö tarjoaa palveluja autismikirjon henkilöille ympäri Suomen.

URL

Erilaisten oppijoiden liitto tarjoaa neuvontaa, vertaistukea, koulutuksia ja tapahtumia erilaisille oppijoille ja ammattilaisille oppimisvaikeuksista.

URL

Helsingin seudun erilaiset oppijat ry HERO kouluttaa ja järjestää toimintaa pääkaupunkiseudulla.

URL

Suomen Tourette- ja OCD-liitto toimii Tourettea ja OCD:ta sairastavien, heidän perheidensä ja ammattilaisten yhdyssiteenä.

 Lähteet ovat klikattavia linkkejä

Asiakkaallani on päihdeongelmia

KIRJOITTANEET

Kati Paasovaara ja Suvi Kivimäki

Päihderiippuvuus on yksi keskeisin rikollista elämäntapaa ylläpitävä tekijä. Vankien terveystutkimuksen mukaan noin 90 prosenttia vangeista on päihderiippuvaisia. Päihdekuntoutus on yksi vaikuttavimmista tavoista ehkäistä uusintarikollisuutta.

**Muista myös läheisen tuki!
Läheisen päihderiippuvuus
voi olla raskas taakka, johon
tarvitaan erityistä tukea.
Rikosseuraamusasiakkaan ja
hänen läheistensä välisien
suhteiden tukeminen
vankeusaikana ja sen jälkeen
myös vahvistaa kuntoutumisen
onnistumismahdollisuuksia.**

Päihderiippuvuus on sairaus – rikosseuraamusasiakkaallakin

Riippuvuussairauksiin liittyy edelleen paljon ennakkoluuloja ja tuomitsevia asenteita. Päihderiippuvuutta pidetään usein itse aiheutettuna ja enemmän sosiaalisena ongelmana kuin sairautena. Nykykäsityksen mukaan päihderiippuvuus on neurobiologinen sairaus, jolla on psykologinen ja sosiaalinen ulottuvuus. Keskushermoston toiminta muuttuu päihteiden käytön seurauksena, eikä päihderiippuvuudesta kärsivä yleensä pysty halustaan huolimatta lopettamaan käyttöä ilman ammatillista apua ja vieroitushoitoa. Päihderiippuvuudesta kuntoutuminen vaatii yleensä pitkäjänteistä psykososiaalista hoitoa.

Rikosseuraamuslaitoksen päihdekuntoutuksen tavoitteet

Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteena on kartoittaa tuomiota suorittavan päihteiden käyttöä mahdollisimman pikaisesti vankilaan saavuttaessa ja aloittaa tarvittaessa vieroitushoito tai opioidiriippuvaisten korvaushoito. Tavoitteena on myös antaa vangille tietoja päihteiden vaikutuksista ja niiden käyttöön liittyvistä riskeistä. Tavoitteena on

myös kertoa päihdekuntoutusmahdollisuuksista sekä vankilassa, että vapautumisen jälkeen.

Vankeuslain mukaan vangilla on oikeus päästä rangaistuksen aikana vankilan ulkopuolelle päihdelaitoskuntoutukseen. Resurssi- ja yhteistyöpuutteiden vuoksi lain asettamia tavoitteita ei aina saavuteta. Vankeustuomioista 40 % on lyhyitä tuomioita (3 kk tai alle) ja näiden tuomioiden kohdalla tavoitteisiin pääseminen on erityisen haasteellista. Viime vuosina on kuitenkin edistytty sakko- ja lyhytaikaisvankien päihdehoidon laitostuntoukseen pääsyssä sakkovankihankkeen avulla.

Päihdekuntoutus vankilassa

Vankiloissa toteutettava päihdetyö on yksi keskeisimmistä keinoista uusintarikollisuuden vähentämisessä ja rikollisesta elämäntavasta luopumisessa. Vankiloiden päihdepalveluiden saatavuus kuitenkin vaihtelee merkittävästi esimerkiksi resurssien osalta. Vankiloiden päihdekuntoutuksessa on paljon eroja muun muassa siinä, mitä kuntoutusmuotoja voidaan toteuttaa ja minkä verran. Ryhmätoimintojen osalta ratkaisevaa on koulutetun henkilökunnan saatavuus ja/tai kulloinkin talossa olevien vankien soveltuvuus ryhmäkuntoutukseen. Kaikissa vankiloissa ei

myöskään ole kuntouttavia osastoja muun muassa henkilöstöresurssien vuoksi.

Jokaiselle rikosseuraamusasiakkaalle laaditaan rangaistusajan suunnitelma. Rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa arvioidaan muun muassa asiakkaan päihdehistoriaa, päihteiden käytön yhteyttä rikollisuuteen, päihdekuntoutuksen tarvetta, sopivinta kuntoutusmuotoa ja asiakkaan sitoutumista päihdekuntoutukseen. Rangaistusajan suunnitelmassa pyritään löytämään keinoja uusintarikollisuuden ehkäisemiseen esimerkiksi päihdekuntoutuksen avulla. Rangaistusajan suunnitelma laaditaan yhdessä rikosseuraamusasiakkaan kanssa ja sen toteutumista tulee seurata myös yhdessä asiakkaan kanssa. Rangaistusajan suunnitelman laatimisessa ja seuraamisessa on viiveitä ja puutteita esim. ruuhka-aikoina sekä lyhytaikaisvangeilla.

Vankiloissa on käytössä erilaisia päihdekuntoutusohjelmia, kuten päihteiden käytön puheeksi oton ja retkahduksen käsittelyn mallit sekä Antiriippuvuudet®-kurssi. Päihdekuntoutusta toteutetaan ryhmämuotoisesti ja yksilötyönä. Joissakin suljetuissa vankiloissa on sopimusosastoja, jotka voivat olla joko päihteettömiä osastoja tai kuntouttavia osastoja. Päihteettömillä osastoilla valvotaan päihteettömyyttä päihdeseuloilla.

Kuntouttavilla osastoilla on esimerkiksi yhteisökuntoutusta. Osa kuntoutusosastoista on järjestöjen ylläpitämiä ja useissa vankiloissa toimii järjestöjen järjestämiä vertaistukiryhmiä.

Korvaushoito

Vankiterveydenhuollon yksikön terveystalveluiden tiloissa voidaan antaa opioidiriippuvaiselle potilaalle vieroitus- tai korvaushoitona opioidilääkkeitä. Lähtökohtaisesti siviilissä aloitettu korvaushoito jatkuu vankilassa. Lisäksi korvaushoito voidaan myös aloittaa vankilassa.

Julkisessa terveydenhuollossa opioidiriippuvaisen hoidon tulee perustua hoitosuunnitelmaan, jossa lääkehoidon lisäksi määritellään hoidon tavoite, potilaan muu lääketieteellinen ja psykososiaalinen hoito, kuntoutus ja seuranta. Vankiterveydenhuollossa psykososiaalisen hoidon ja kuntoutuksen toteuttaminen on haastavaa. Näin ollen saumaton yhteistyö vapautuvan rikosseuraamusasiakkaan vankiterveydenhuollon yksikön ja hänen oman hyvinvointialueen terveystalvelujen välillä on välttämätöntä päihdekuntoutuksen hoitojatkumoiden turvaamiseksi.

Yhteistyötä tekemässä

Päihderiippuvuuden hoidossa tulee kiinnittää huomiota kuntoutuksen ja tuen saumattomaan jatkuvuuteen. Siviilissä alkanutta kuntoutusta ja tukea tulee jatkaa rikosseuraamuksen aikana, eikä vapauttaminen saa katkaista kuntoutusjatkumoa.

Hyvinvointialueet: Hyvinvointialue on päävastuussa alueensa päihdehoidosta. Asiakkuus hyvinvointialueeseen ei lopu, kun asiakas siirtyy Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaaksi. Vankilaoloissa saavutettu päihteettömyys ei myöskään riitä turvaamaan päihteettömyyttä siviilissä. Päihdekuntoutuksen jatkumoiden luominen ja toiminnan vakinaistaminen vankilan ja päihdehuollon asiantuntijaorganisaation välillä on keskeistä. Erityisesti sosiaalipalvelujen rooli on näissä verkostoissa ensisijaisen tärkeää.

Vankilan ulkopuoliset kuntoutuslaitokset:

Päihdekuntoutusjakso ulkopuolisessa laitoksessa vankeuden loppuvaiheessa ulkopuolisena sijoituksena tai valvotun koevapauden aikana valmistaa vapautuvaa vankia vapautumisvaiheeseen. Tässä järjestelyssä Rikosseuraamuslaitos ja hyvinvointialueet jakavat kustannus- ja järjestämisvastuuta siten, että Rikosseuraamuslaitos yleensä kustantaa kuntoutuksen rangaistusaikana.

Valvotun koevapauden aikana ja vapautumisen jälkeen vastuu kustannuksista on hyvinvointialueilla.

Rikosseuraamuslaitos: Valvotun koevapauden ja valvontarangaistuksen toimintavelvoitteen ja yhdyskuntapalvelun palvelupaikan valinnassa sekä työtehtävien suunnittelussa huomioidaan aina mahdollinen päihderiippuvuus. Parhaassa mahdollisessa tilanteessa seuraamuksen täytäntöönpanossa korostuu kuntoutuksellinen ja yhteiskuntaan integroiva sekä toimintakykyä lisäävä toiminta.

Tepi oli käyttänyt päihteitä 30 vuotta, eikä nähnyt ulospääsyä tilanteestaan. Päihdekuntoutukseen osallistuminen tai korvaushoito eivät kiinnostaneet häntä. Tepin identiteetti oli teini-ikäisestä saakka ollut päihteidenkäyttäjä eikä hän tiennyt miten muuttaa sitä. Elämä ilman päihteitä tuntui pelottavalta.

Miten identiteetti rakennetaan uudestaan?

Kuuntele Tepin tarina Kierteen katkaisijat -podcastista!

Lähteet ja lisäluettavaa

PDF

Joukamaa, Matti (toim.) (2010)

Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve.

Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja.

PDF

Knuuti, Ulla & Reinhold, Vivian (2022)

Yhteistyö tärkeää päihdekuntoutuksessa hyvinvointialueilla.

Rikosseuraamuslaitos.fi, tiedotteet ja uutiset.

PDF

Piispa, Minna & Lind Heidi (2021)

Taustalla rikos, edessä muutos. Suositukset viranomaisten saumattomalle yhteistyölle rikostaustaisten yhteiskuntaan kiinnittymisessä.

Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2021.

PDF

Rikosseuraamuslaitos (2022)

Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2021.

Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja –julkaisusarja.

PDF

Rikosseuraamuslaitos (2022)

Päihdetyö.

Rikosseuraamuslaitos.fi.

Tukea ja toimijoita

URL

A-klinikkasäätio tarjoaa palveluita päihdehaittoja kokeville ja päihdekuntoutujille sekä koulutusta ja neuvontaa ammattilaisille, jotka kohtaavat työssään päihde- ja riippuvuusongelmia

URL

Silta-valmennus tarjoaa tukea ja ohjausta päihteistä ja riippuvuuksista irrottautumiseen. Toimintamuotoja on yksilöllisiä ja yhteisöllisiä. Toimipisteet sijaitsevat Tampereella.

 Lähteet ovat klikattavia linkkejä

Asiakkaallani on rahapeliongelmia

KIRJOITTANUT

Sofia Holmberg

Rikosseuraamusasiakkailla rahapeliongelmat ovat muuhun väestöön nähden yli viisi kertaa yleisempiä – suomalaisissa vankiloissa toteutetun kyselytutkimuksen mukaan 16 % vastanneista pelasi ongelmallisella tasolla tuomiotaan edeltävän vuoden aikana.

Mitä on rahapeli riippuvuus?

- **Noin 80 % suomalaisista pelaa rahapelejä. Lähes 400 000 suomalaista pelaa riskitasolla, 112 000 suomalaisella on rahapeli riippuvuus.**
- **Rahapeli riippuvuus on toiminnallinen riippuvuus, joka päihderiippuvuuksien tapaan perustuu muutoksiin aivojen dopamiinitasoissa.**
- **Riippuvuuden syntyyn vaikuttavat muun muassa perimä, ympäristö, sosiaaliset ja psykologiset tekijät: vaikea elämäntilanne, taloudelliset ongelmat, päihde- tai mielenterveysongelmat ja ADHD.**
- **Rahapelien helppo saatavuus, mainonta ja myönteinen kulttuuri madaltavat pelaamisen kynnyksiä.**
- **Eniten haittoja aiheuttavat sattumaan perustuvat nopeatempoiset pelit, kuten rahapeliautomaatit.**
- **Vain noin 10 % rahapeli riippuvaisista hakeutuu hoitoon.**

Rahapeli ongelmat rikosseuraamusasiakkailla

Rahapelaaminen voi olla joko rikoksiin syylistymisen syy tai seuraus. Hallitsematon rahapelaaminen aiheuttaa lähes aina taloudellisia haittoja. Äärimmäisessä tilanteessa pelaaja voi päätyä hankkimaan rahaa myös rikoksilla (esim. kavallus, petos, varkaus, huumekauppa). Rahapelaamisen rahoittaminen rikoksilla kertoo pakonomaisesta tarpeesta pelata. Usein rahapelaamisen vuoksi tehtyihin rikoksiin syylistyvä on pelannut hallitsemattomasti jo vuosia eikä ole saanut peliriippuvuuteensa apua.

Rahapelaamisella saatetaan myös yrittää selvittää rikoksista aiheutuneista kuluista, kuten sakoista, huumeveloista tai oikeudenkäyntikuluista. Tutkimusten mukaan rahapeli ongelmat voivat myös johtaa muihin kuin rahan hankkimiseen liittyviin rikoksiin, kuten lähisuhdeväkivaltaan ja lasten kaltoinkohteluun.

Hankalasti havaittava riippuvuus

Toiminnalliset riippuvuudet ovat päihderiippuvuuksia vaikeampia tunnistaa ja kartoittaa, jonka vuoksi ne jäävät usein huomioimatta asiakkaan

tilannetta selvitellessä. Rahapeli ongelman havaitsemista vaikeuttaa, että se usein kytkeytyy päihde- ja mielenterveysongelmiin. Aina ei ole selkeää, mistä mikin ongelma johtuu: Päihde- ja mielenterveysongelmien taustalla voi olla ongelmallinen rahapelaaminen, mutta toisaalta rahapelaaminen voi olla myös reaktio muihin ongelmiin, esimerkiksi keino käsitellä ahdistusta.

Tunnistamista voi helpottaa haittojen tunteminen. Hallitsematon tai kohtuuton rahapelaaminen aiheuttaa vakavia haittoja, jotka koskettavat paitsi pelaajaa itseään myös hänen lähipiiriään sekä koko yhteiskuntaa. Rahapeli haittojen tunnistamisen kannalta on tärkeää ymmärtää, että koetut haitat voivat olla hyvinkin erilaisia. Rahapelaamisen aiheuttamiin haittoihin pitäisikin tarjota apua yksilön tarpeen mukaan perusteella riippumatta siitä, miten vakavalta tilanne vaikuttaa ulkopuolisen arvion perusteella.

Rahapelaamisen aiheuttamia haittoja

Sosiaaliset	Terveydelliset	Taloudelliset
Valehtelu ja salailu	Stressi, ahdistus ja masennus	Velkaantuminen ja luottohäiriöt
Läheissuhteiden laiminlyönti	Päänsärky	Talous- ja omaisuusrikokset
Vetäytyminen ja yksinäisyys	Vatsakivut	Rahat eivät riitä ruokaan tai asumiseen
Ajankäytön ongelmat	Univaikeudet	Laskut maksamatta
Levottomuus, ärtyneisyys, riidat	Muutokset ruokailutottumuksissa	Rahan arvon muuttuminen
Väkivaltainen käyttäytyminen	Päihteiden käytön lisääntyminen	Asunnottomuus
Läheisten kokemat haitat	Itsetuhoisuus	Työpaikan menettäminen

Hyvän kohtaamisen käytäntöjä

Hanki tietoa. Suomessa rahapelaaminen on hyvin arkista. Rahapelaamiseen suhtaudutaan myönteisesti ja haitoista puhutaan vielä vähäisesti. Tämä vuoksi peliongelma jää usein tunnistamatta myös sosiaali- ja terveysalan ammattilaisilta. Koulutuksia tarjoavia tahoja on lueteltu luvun lopuksi.

Ota puheeksi. Rahapeliongelmat eivät näy päällepäin. Peliongelmistä kärsitään usein vuosia ennen hoitoon hakeutumista voimakkaan häpeän ja syyllisyyden vuoksi. Ongelmat nousevat esiin vasta kun haitat ovat mahdottomia salata. Rahapeliiriippuvuuden vuoksi rikoksiin syyllistyneistä valtaosan rahapelaamista ei olla tunnistettu ajoissa. Rahapelaamisen puheeksi ottamiseen tarvitaan kaksi sanaa: ”Pelaatko rahapelejä?”

Pyydä tukea. Auttajan ei tarvitse olla puheeksi otettavan aiheen asiantuntija, eikä hänen tarvitse osata ratkaista ongelmaa – sopivien tuki- tai hoitopalveluiden etsimisessä auttavat esimerkiksi

Peluurin auttavan puhelimen ammattilaiset. Tärkeintä on, että asiakas tulee kuulluksi eikä jää asiansa kanssa yksin. Jos asiakas uskaltautuu ottamaan rahapelaamisen puheeksi, on ehdottoman tärkeää, ettei asiaa sivuuteta.

Yhteistyötä tekemässä

Asiakas tulisi aina ohjata hoitoon, jos jokin päihde tai toiminta aiheuttaa hänelle tai läheisille haittoja. Pysyvimmat tulokset saadaan ammattilaisen avulla.

Hyvinvointialueet: Rahapeliiriippuvuuden ehkäisy ja avohoidon järjestäminen on hyvinvointialueiden vastuulla. Hoito järjestetään pääasiassa päihde- ja mielenterveyspalveluiden kautta. Rahapeliiriippuvuudelle voi saada diagnoosin. Diagnoosia ei tarvita tuki- ja hoitopalveluihin pääsemiseksi, mutta se voi helpottaa esimerkiksi maksusitoumuksen saamista laitospäästykseen. Diagnoosi myös ohjaa terveydenhuollon ammattilaisia seuraamaan asiakkaan pelaamiseen liittyviä oireita. Tutkimusten perusteella kognitiivinen

käyttäytymisterapia ja motivoiva haastattelu ovat rahapeliongelman tehokkaimpia hoitomenetelmiä. Myös läheisten tuki on kuntoutumisen ja tulosten ylläpitämisen kannalta tärkeää.

Kolmas sektori: Hyvinvointialueiden tueksi on tarjolla kolmannen sektorin järjestämiä maksuttomia palveluita, kuten vertaistukipalveluita, verkkokuntoutusohjelmia, chat- ja puhelintukea sekä oma-apuohjelmia. Kattavia ja valtakunnallisia palveluita niin ammattilaiselle kuin asiakkaallekin löytyy esimerkiksi Peluuri-toiminnasta ja Sosped-säätiöltä.

Myös yksityiset palveluntarjoajat järjestävät laitospäästykseen maksusitoumuksella tai omakustanteisesti.

Lähteet ja lisäluettavaa

- PDF** Björkenheim, Corinne et al. (2021)
Rahapelaaminen puheeksi: Puheeksiotto, tunnistaminen ja lyhytneuvonta.
THL.
- PDF** Castrén & Alho (2020)
Toiminnalliset riippuvuudet.
Yleislääkäri.
- PDF** Järvinen-Tassopoulos, Johanna & Kesänen, Minna (2021)
Rahapeliongelman kohtaaminen sosiaalityössä.
THL.
- PDF** Lind, Salonen, Järvinen-Tassopoulos, Alho & Castrén (2019)
Problem gambling and support preferences among Finnish prisoners : a pilot study in an adult correctional population.
- PDF** Lind, Kalle (2022)
Problem Gambling and Criminal Behavior: Perspectives on Comorbidities and Social Disadvantage.

Tukea ja toimijoita

- URL** **Peluuri** tarjoaa sähköisiä tuki-, ohjaus- ja neuvontapalveluita. Peluurin kautta tavoitat peliongelmiin erikoistuneen ammattilaisen, joka auttaa kartoittamaan tilannetta ja löytämään sopivimmat palvelut.
- URL** **THL:n verkkosivuilta** löydät listauksen peliongelmaan tarjolla olevista palveluista.
- URL** **Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry** järjestää tilauksesta sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille Puhutaan rahapeliongelmistä -koulutusta.
- URL** **Peliklinikka ja Aluetuki** ja **Pelituki** järjestävät koulutusta raha- ja digipeliongelmosta sekä ongelmallisesti pelaavan auttamisesta ja hoidosta.
- URL** **Kriminaalihuollon Tukisäätiön RISERaPeli-hanke** (2021–2024) kehittää rikosseuraamusasiakkaiden rahapeliongelman tunnistamiseen, ehkäisyyn ja kuntoutukseen erilaisia keinoja ja menetelmiä.
- URL** **Sosped-säätiö** tarjoaa vertaistukeen pohjautuvaa maksutonta toimintaa ongelmallisesti rahapelaaville, digipelaaville ja somea käyttäville.

 Lähteet ovat klikattavia linkkejä

Lähteet ja lisäluettavaa

PDF

Pajula, Mari (2021)

Pelin merkit – Tietoa rahapeliongelmaasta työssään peliongelmia kohtaaville.

THL.

PDF

Salonen, Lind, Hagfors, Castrén & Kontto (2019)

Rahapelaaminen, peliongelmat ja rahapelaamiseen liittyvät asenteet ja mielipiteet vuosina 2007- 2019: Suomalaisten rahapelaaminen 2019.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

PDF

Samuelsson, Sundqvist & Binde (2018)

Configurations of gambling change and harm: qualitative findings from the Swedish longitudinal gambling study (Swelogs).

 Lähteet ovat klikattavia linkkejä

Asiakkaani on rikosseuraamusasiakkaan läheinen

KIRJOITTANUT

Anastasia Lapintie

Läheiset ovat rikoksesta tuomitun tukiverkosto. Usein he tarvitsisivat tukea myös itselleen. Perheenjäsenen tai läheisen ihmisen tekemä rikos ja siitä seurannut rangaistus on kriisitilanne, joka vaikuttaa moneen elämänalueeseen. Rikosseuraamusasiakkaiden läheisten tuen tarvetta ei kuitenkaan usein tunnisteta, eikä heille ole juurikaan palveluja tarjolla.

Keitä ovat rikosseuraamusasiakkaiden läheiset?

- **Rikosseuraamusta suorittavien läheisten määrää ei Suomessa tiedetä puutteellisen tilastoinnin vuoksi**
- **Vankeustuomiota suorittavien läheisiä on vuodessa arviolta 55 000.**
- **Alaikäisiä lapsia ja nuoria, joiden vanhempi on vankilassa, arvioidaan olevan 8 000–10 000**
- **Läheisiä ovat esimerkiksi lapset, puoliset, sisarukset, isovanhemmat, vanhemmat, muut sukulaiset sekä ystävät**

Oppikirjatapausta ei ole

Rikosseuraamusasiakkaiden läheiset sekä perhe- ja tuttavapiirit ovat kaikki erilaisia, sillä rikos voi koskettaa ketä tahansa. Moninaisuuden takia läheisiä on usein vaikea tavoittaa tai auttaa jonkin keskitetyn palvelun kautta. Jokaisella läheisellä on yksilöllinen tuen tarve, mutta myös samankaltaisia kokemuksia ja tunteita, joita työntekijän on hyvä yrittää ymmärtää.

Läheisen tuen tarve voi tulla näkyväksi missä tahansa palvelussa, koska rikosseuraamus vaikuttaa niin moneen asiaan arjessa. Aikuisen vangin kohdalla läheiset voivat olla tiiviisti tukena pyrkimyksessä rikoksettomaan elämään, auttaen taloudellisesti, käytännön asioiden järjestämisessä sekä kannatellen emotionaalisesti. Lapsiperheessä toisen aikuisen poissaolo vaikuttaa muun muassa tuloihin, arjen pyörittämiseen, lasten kasvatusvastuuseen, parisuhteeseen ja mahdollisuuksiin harrastaa. Jos vankilassa puolestaan on perheen alaikäinen lapsi tai nuori aikuinen, tilanne voi kuormittaa vanhempien parisuhdetta ja lasten sisaruussuhteita sekä vaikuttaa kotona olevien lasten rooliin perheessä.

Läheisen rikostuomio kriisiyttää elämän

Rikos ja rangaistus ovat läheisille kriisitilanne. Varsinkin akuutissa tilanteessa läheinen on omien ja toisten ihmisten kysymysten ja tunteiden myrskyssä. Ristiriitaisten tunteiden käsittely voi olla hyvin vaikeaa: samaan aikaan voi rakastaa ja olla huolissaan, mutta jopa toivoa toisen olevan kuollut, ettei tapahtuneen kanssa tarvitsisi elää. Kuitenkin pitäisi myös elää tavallista arkea, vaikka joka päivä on selviytymistä.

Vaikka rikosseuraamuksen kesto olisi lyhyt, voi tilanne aiheuttaa läheisille pitkäkestoistakin stressiä. Joskus tilaa omille tunteille tulee vasta silloin, kun tuomio on päättynyt, tai ainakin kun tuomitun tilanne on jollain lailla vakiintunut. Läheinen on voinut myös kokea lapsuudessaan esimerkiksi vanhemman tai sisaruksen vankeuden, jonka käsittelemiseen ei ole saanut tukea aikanaan.

Rikoksiin liittyy stigmaa, joka voi kohdistua myös tekijän läheisiin. Monesti varsinkin vankeustuomiosta

ei haluta tai uskalleta kertoa ulkopuolisille. Salaisuus voi olla myös perheen sisäinen, esimerkiksi lapsilta tai isovanhemmilta salassa pidetty. Oma lähipiiri voi olla hyvänä tukena, mutta joskus hylätä kokonaan. Läheisen ihmisen tekemä rikos voi vaikuttaa myös itsetuntoon ja sitä kautta rajata elämänpiiriä. Voi tuntua siltä, että kaikki ovat lukeneet asiasta uutisista, eikä voi käydä edes kaupassa tai aloittaa uutta harrastusta.

Läheisille tilanne voi tuottaa erilaisia somaattisia oireita, kuten voimakasta väsymystä, unettomuutta tai päänsärkyä, mutta myös voimakkaita ahdistusoireita ja toivottomuutta. Tilanne voi vaikuttaa suoraan työ- ja toimintakykyyn. Voimavarat voivat vaikeimmassa tilanteessa mennä siihen, että saa vaatteet päälleen. Kriisi voi myös tulla vasta paljon myöhemmin, kun omille tunteille tulee tilaa.

Kohtaamisen hyvät käytännöt

Rikokset ja varsinkin vankeusrangaistus herättävät ihmisissä monenlaisia tunteita. Monien ihmisten mielikuvat vankilasta ja rikollisista saattavat perustua populaarikulttuuriin. Rikoksen yksityiskohdista tai vankilaolosuhteista saattavat olla kiinnostuneita lähipiirin lisäksi myös ammattilaiset. Läheinen ei

kuitenkaan ole vastuussa toisen ihmisen teoista. Hänelle on tärkeää voida puhua tilanteesta jossakin avoimesti ja turvallisesti, vailla pelkoa tuomitukseksi tulemisesta.

- Kysy miten läheinen voi
- Pysähdy kuuntelemaan, tarkista ymmärrätkö oikein
- Kohtaa neutraalisti. Myötätuntoa saa osoittaa, mutta surkuttelua läheiset eivät halua
- Kysy, mitä tukea läheinen tarvitsisi, älä keskity rikokseen tai tekijään

Yhteistyötä tekemässä

Rikosseuraamusasiakkaiden läheisille ei ole olemassa juurikaan kohdennettuja palveluita. Läheisen vankeus on kuitenkin erityinen tilanne, joka tulisi hyvinvointialueella tunnistaa. Läheisten tuen tarve vankeusaikana tunnistetaan joissakin sosiaaliturvaetuuksissa, kuten elatustuessa, sekä sosiaalihuoltolaissa ja sen sovellusohjeissa (lapsiperheiden kotipalvelu), mutta varsinaisia palvelupolkuja perheiden tueksi ei löydy.

Sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset ovat keskeisessä roolissa läheisille sopivien tukimuotojen löytymisessä. Jos asiakas kertoo läheisensä olevan vankilassa, hänen omista tuen tarpeistaan on hyvä kysyä ja auttaa häntä löytämään tarjolla olevaa tukea. Tarve voi olla kotipalvelulle, taloudelliselle tuelle, sairaslomalle, tai vertaistuelle. On myös tärkeää saada tilaa puhua ja käsitellä tapahtunutta turvallisesti.

Läheiset uusintarikollisuuden vähentäjinä

Läheisten tarjoama tuki on usein merkittävä tekijä rikoksista irtaantumisessa eli desistanssissa. Tällaisen tuen antaminen voi olla läheiselle uuvuttavaa – muista tukea tukijaa!

Suurin osa läheisten palveluista tuotetaan tällä hetkellä kolmannella sektorilla. Järjestöt voivat myös auttaa julkisen sektorin toimijoita läheisten kohtaamisessa esimerkiksi konsultoimalla, kouluttamalla tai tarjoamalla työparin. Lisäksi järjestöt voivat tarjota vertaistuen palveluita. Rikostaustaisten läheisille vertaistukea on kuitenkin tarjolla rajallisesti: sitä tarjoavat muutamat kolmannen sektorin toimijat tai seurakunnat muutamilla paikkakunnilla, osin hankkeina.

Pauliinan elämä muuttui kertaheitolla, kun hänen veljensä teki henkirikoksen. Veljellä ei ollut aiempaa rikoshistoriaa. Kaikki tapahtui nopeasti: veli otettiin kiinni ja Pauliinan ja hänen perheensä vastuulle jäi veljen asioiden järjestely siviilissä. Käytännön asioiden lisäksi rikos aiheutti suuren henkisen kriisin ja Pauliinan työkyky oli uhattuna. Pauliina sai kriisiapua, mutta tarvetta oli pidempiaikaiselle tuelle.

Millaisia tukimuotoja rikosseuraamusasiakkaan läheinen voi tarvita

**▶ Kuuntele Pauliinan tarina
Kierteen katkaisijat –podcastista!**

 Lähteet ovat klikattavia linkkejä

Lähteet ja lisäluettavaa

PDF

Granroth, Crista & Maatela, Marina (2021)

Unohdetut uhrin – rikoksesta tuomitun läheiset.

Oikeuspsykologian erikoistumiskoulutus, kirjallinen lopputyö.

PDF

Jones, Adele D. & Wainaina-Woźna, Agnieszka E.

Children of Prisoners Interventions and mitigations to strengthen mental health.

University of Huddersfield.

PDF

Ryynänen, Hanna-Kaisa & Suomela, Maarit (2011)

Lähelle: Selvitys yhteydenpitokäytännöistä ja niiden mahdollisista esteistä vankien ja heidän läheistensä välillä.

Kriminaalihuollon tukisäätiön raportteja.

Tukea ja toimijoita

URL

Kriminaalihuollon tukisäätiön lapsi- ja läheistyö tekee asiakastyötä ja tukee ammattilaisia rikosseuraamusasiakkaiden läheisiin liittyvissä erityiskysymyksissä.

URL

KRIS Tampere tekee perhe- ja läheistyötä. <https://kris.fi/>

URL

Seurakuntien diakoniatyö tukee perheitä haastavissa elämäntilanteissa.

Asiakkaani on rikoksilla oireileva nuori tai nuori aikuinen

KIRJOITTANEET

Kati Kettukivi

Rikokseen syyllistynyt nuori on yhtä tärkeä kuin kuka tahansa tuntemamme nuori. Miten toivoisit lähipiiriisi kuuluvaa nuorta autettavan siinä hetkessä, kun hänen kykynsä tai motivaationsa tehdä rakentavia ratkaisuja eivät ole riittäneet? Kohtaa nuori ja hänen perheensä arvostaen rikoksesta huolimatta.

Murrosikä ja nuoruus haastaa oikeiden valintojen tekemisessä

Nuoruus on elämänvaiheena haastava. Yleisesti nuoruuteen kuuluu, että irtaannutaan huoltajista, muista aikuisista ja liitytään nuorten viiteryhmään. Nuoren kehitysvaiheeseen kuuluu myös se, että aivojen kehittyminen on kesken ja näin aivojen mahdollisuus tehdä pitkäjänteisiä valintoja on huonompi kuin aikuisilla. Nuori ei välttämättä vielä osaa ajatella valintojensa pitkäaikaisia seurauksia tai hillitä impulssejaan. Nuoruuteen kuuluu kokeilut ja myös virheet. Nuoruusikä on valtioneuvoston raportin mukaan ihmisen elämänkaareissa rikosaktiivista aikaa. Eniten rikoksia tekevät 18-vuotiaat, minkä jälkeen rikoskäyttäytyminen alkaa tasaisesti vähentyä. Tavallisesti rikollisuus on kuitenkin ohimenevä vaihe ja rikokset vähäisiä. Toistuva ja vakava rikollisuus sen sijaan kasautuu vain pienelle joukolle nuoria.

Huomioi nuoren perhe ja elinpiiri

Rikoksia tekevän ja päihteitä käyttävän nuoren kohdalla on tärkeää huomioida hänen perheensä ja elinpiirinsä. Itsenäistyvää nuori on riippuvainen huoltajiensa, perheensä ja läheistensä huolenpidosta ja tuesta erityisesti alaikäisenä, mutta useimmiten

myös täysi-ikäistymisen jälkeen. Huolenpidon suhteita on siis syytä tukea ja myös vanhempien vertaistuki on suositeltavaa.

Joskus myös vanhemmilla on elämässään haasteita ja kyky tukea nuorta on vajavainen. Turvallisten aikuissuhteiden puuttuessa tulee pyrkiä järjestämään joku muu turvallinen aikuinen nuoren tueksi. Esimerkiksi rinnalla kulkeva kunnan tai järjestön nuorisotyöntekijä on hyvä vaihtoehto. Turvalliset aikuiset ja kasvuympäristö sekä tulevaisuudentoivo auttaa tavoittelemaan tasapainoisempaa aikuisuutta.

Hyvän kohtaamisen käytäntöjä

Hyödynnä toiminnallisia menetelmiä. Nuorten kanssa työskennellessä, tilanteen ja tarpeen niin vaatiessa olisi hyvä, että hyödyntäisi tapaamisissa toiminnallisia menetelmiä. Yksinkertaisimmillaan se voi olla tapaamisen toteuttamista käyden samalla kävelyllä tai tuoden tapaamistilaan jotain, mikä mahdollistaa liikkeen ja sen, ettei tarvitse vaan istua ja tuijottaa toista silmiin. Toiminnallisuutta on esim. tuki harrastetoiminnoissa, tapaamisen toteuttaminen kävellessä, kahvilla tai vaikkapa kuntosalilla. Tapaamistilojen olisi suositeltavaa olla kodikkaita tai epämuodollisia.

Tue kasvussa aikuisuuteen. Nuorella kasvu aikuisuuteen on vielä kesken. Nuoren vuorokausirytmii voi olla sekaisin tai arkisten asioiden hoitaminen ei vielä luonnistu. Nuorta asiakasta tulee rikollisen käyttäytymisen käsittelyn ja turvallisuuden takaamisen lisäksi tukea kasvussa aikuiseksi. Se voi tarkoittaa esimerkiksi laitoksessa aamulla herättelyä toimintoihin tai julkisen liikenteen käytön yhteistä opettelua.

Kerro, mitä tapahtuu. Nuorelle ja hänen läheisilleen on tärkeää antaa tietoa oikeusprosessista sekä siitä, mihin kaikkeen tuomio, tai mahdollinen tuomio, vaikuttaa ja mikä kaikki on mahdollista tuomiosta huolimatta. Viranomaisten kieltä on välillä vaikea ymmärtää aikuisenkin, ota tämä huomioon ja varmista, että nuori tietää mitä on tapahtumassa.

Yhteistyötä tekemässä

Nuoren tukemisesta on vastuussa nuoren oma sosiaalityöntekijä. Hän voi kasata nuoren ympärille tiimin, johon kuuluu ammattilaisia muun muassa nuorisopalveluista, koulusta tai oppilaitoksesta ja järjestöistä.

Sosiaalityö: Sosiaalityön palveluista tärkeitä ovat erityisesti jälkihuollon palvelut täysi-ikäisille. 18–25-vuotiaiden osalta jälkihuollon tavoitteena

on tukea esimerkiksi asumista, opintoja tai työhön sijoittumista. Myönnettävät tuet ja palvelut voivat liittyä käytännöllisiin arkielämän asioihin tai erityisiin tuen tarpeisiin. Nuorelle voidaan järjestää jälkihuollossa esimerkiksi henkilökohtaista ohjausta arjessa selviytymiseen ja itsenäisen elämän taitoihin, apua asunnon hankkimiseen tai tukea koulunkäyntiin tai opintoihin. Lisäksi voidaan järjestää muun muassa tukea työllistymiseen tai harrastuksiin, loma- ja virkistysmahdollisuuksia sekä taloudellista tukea asumiseen, koulutukseen ja muihin itsenäistymiseen liittyviin menoihin.

Nuorisopalvelut: Kun nuori on alle 29-vuotias, hänellä on oikeus käyttää kunnan nuorisopalveluja. Esimerkiksi etsivä nuorisotyö on oivallinen tapa tukea nuoria sellaisten palvelujen ja tuen piiriin, joilla voidaan tukea heidän kasvuaan, itsenäistymistään ja osallisuuttaan yhteiskuntaan sekä myös elämäntilannetta. Nuoria autetaan myös pääsemään koulutukseen ja löytämään työtä. Kunnan velvollisuus järjestää nuorisopalveluita pohjautuu nuorisolakiin.

Opetus ja koulutus: Kaikilla, myös rikokseen syyllistyneillä nuorilla on oikeus maksuttomaan opetukseen ja oppilaanohjaukseen. Myös ehdottoman vankeuden aikana tulee olla mahdollista suorittaa perusopetuksen tai lukion oppimäärä tai ammattitutkinto. Tutkinnoista voi suorittaa myös osia. Vankiloissa voidaan järjestää myös tutkintokoulutukseen valmentavaa koulutusta. Nuorelle voidaan tietyin edellytyksin antaa lupa opiskella rangaistuslaitoksen ulkopuolella. Opintojen myötä nuorella on mahdollisuus saada ammatti ja sitä kautta toimijuutta yhteiskunnassa ja ammattiin liittyvän roolin kautta uusi identiteetti.

Kolmannen sektorin toimijat: Yhteistyö kolmannen sektorin kanssa on ehdottoman tärkeää. Järjestöt tarjoavat nuorille erilaisia hankkeita, toimintoja ja vertaistukea. Ammattilaisena voit myös esimerkiksi hyödyntää järjestöjen kokemusasiantuntijaa työparitoiminnassa. Lisäksi järjestöt tarjoavat koulutusta nuorten rikosseuraamusasiakkaiden kanssa työskenteleville sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaille.

Teini-ikäisellä Ronilla oli kotona kaikki hyvin ja koulussakin meni ihan jees. Kaveriporukka oli kuitenkin vauhdikas eikä hommassa ollut paljoa harkintaa mukana. Elämään tuli mukaan juhliminen ja tappeleminen. Ensimmäisen tuomion Roni sai 17-vuotiaana. Roni ei tuomiostaan huolimatta nähnyt syytä muuttaa käytöstään - miksi hän jättäisi lyömättä, kun muutkin löivät?

Miten nuorta voi motivoida rikoksettomuuteen?

▶ Kuuntele Ronin tarina Kierteen katkaisijat -podcastista!

Lähteet ja lisäluettavaa

PDF

Haikkola, Lotta; Hästbacka, Noora & Pekkarinen, Elina (toim.) (2019)
Kuka vastaa nuorten rikokseen? Ammattilaisten, nuorten ja kustannusten näkökulmia palveluihin.
Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja.

PDF

Korhonen, Päivi (2022)
Alaikäisten vankien ja muiden vakavilla rikoksilla oireilevien nuorten asema palvelujärjestelmässä.
Tilannekuva sote-ammattilaisten näkökulmasta.
THL Työpaperi 34/2022.

PDF

Nuoretjarikollisuus.fi.
Sisäministeriö.

PDF

Rikosseuraamuslaitos (2021)
Alaikäiset ja nuoret vangit.
Rikosseuraamuslaitoksen monisteita.

PDF

Sisäministeriö (2023)
Ankkuritoiminnan käsikirja.
Sisäministeriön julkaisuja 2022:40

Tukea ja toimijoita

URL

Kriminaalihuollon tukisäätiön nuorten toiminta tarjoaa pääkaupunkiseudulla päihteettömän kohtaamispaikan, vertaistukea ja kuntouttavaa toimintaa rikos- ja päihdetaustaisille 15–29-vuotiaille.

URL

Aseman lapset järjestää jalkautuvaa nuorisotyötä ja Walkers-toimintaa. Lisäksi järjestöllä on tunne- ja vuorovaikutustaitoihin, konfliktityöhön ja rikostyöhön liittyviä toimintoja ja kehittämishankkeita

URL

Ankkuritoiminta puuttuu varhaisessa vaiheessa nuoren rikosoireiluun. Toimintaa toteutetaan moniammatillisesti, mukana on asiantuntijoita poliisista, sosiaali-, terveys- ja nuorisopalveluista.

URL

Aggredi-toimintaa 18–49-vuotiaille kodin ulkopuolisen väkivallan tekijöille toteuttaa järjestöt Helsingissä, Kuopiossa, Porissa, Tampereella, Turussa, Lahdessa ja Pohjois-Suomessa.

URL

Diakonissalaitoksen Vamos!-toiminta tukee hankalassa tilanteessa olevia 16–29-vuotiaita koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevia nuoria 11 paikkakunnalla.

 Lähteet ovat klikattavia linkkejä

Lähteet ja lisäluettavaa

PDF

THL.fi (viitattu 21.3.2023)

Lastensuojelun käsikirja.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Virtanen, M., Aaltonen, M., Tyni, S., & Kivivuori, J. (2020)

Vankilakoulutuksen vaikutus uusintarikollisuuteen ja vapautumisen jälkeiseen työssäkäyntiin.

Edilex, 2020(3), 1–19.

Tukea ja toimijoita

URL

Nuorisoasuntoliiton KATU-hanke tukee rikostaustaisten nuoria asumisessa. KATU-hanketta toteutetaan kahdella alueella: Hämeenlinna-Riihimäki-Hyvinkää sekä Kemi-Tornio

 Lähteet ovat klikattavia linkkejä

Asiakkaani on rikostaustainen nainen

KIRJOITTANEET

Sari Lönnberg & Amanda Johansson

Naiset ovat marginaaliryhmä rikosseuraamusasiakkaissa: vain noin 10 % rikosseuraamusasiakkaista on naisia. Vähäisestä määrästä huolimatta rikostaustaiset naiset tarvitsevat paljon ja monenlaisia kuntouttavia palveluita.

Rikostaustaisia naisia yhdistää usein traumakokemus

Rikostaustaiset naiset ovat hyvin moninainen asiakasryhmä: jokaisella heistä on yksilöllinen tausta ja tuen tarpeet. On kuitenkin tiettyjä tekijöitä, jotka toistuvat erityisesti naisten kohdalla. Rikostaustaisilla naisilla on kerrostuneita ja ylisukupolvisia haasteita käyttäytymisen, tunteiden ja ajattelun tasolla.

Naisrikosseuraamusasiakkaat ovat usein sekä rikoksen uhreja että tekijöitä. Yleisin naisten tekemä rikos on väkivaltarikos. Naisilla väkivallan kohde on useimmiten naisen tuntema henkilö, kuten kumppani, perheenjäsen tai lapsi. Miehillä taas väkivalta kohdistuu useimmiten tuntemattomaan. Suhteissa, joissa naiset kokevat väkivaltaa, he myös tekevät väkivaltaisia tekoja.

Sukupuoli asettaa naiset alisteiseen asemaan miesvaltaisessa ja maskuliinisessa päihde- ja rikosmaailmassa. Naisille rakentuukin usein erilaisia käyttäytymiseen vaikuttavia rooleja ja selviytymiskeinoja. Maskuliiniseen ympäristöön voi mukautua ottamalla ”kovan jätkän” roolin tai vaihtoehtoisesti alistua miellyttäjän rooliin. Suhteet miehiin ovat usein vastikkeellisia: nainen tarjoaa esimerkiksi seksiä päihteitä tai asumista vastaan.

Suhde voi olla välttämätön turvassa pysymiseksi, mutta samaan aikaan turvaton fyysisesti ja henkisesti. Suhde muihin naisiin, omaan sukupuoleen ja seksuaalisuuteen voi olla vaikea tai sitä ei ole ollenkaan.

Yhteiskunnan normit, oletukset ja odotukset vaikuttavat identiteettiin. Naisille voi olla muodostunut suorittajan, pärjääjän ja ”kympin tytön” rooli jo lapsuudessa. Ihmissuhteissa miellyttäminen ja kiltteys ovat yleisiä, ja rajojen asettaminen voi olla vaikeaa. Kiltteys, miellyttäminen, traumakokemukset ja epätasa-arvoiset valtasuhteet voivat altistaa rikoksille. Normien mukaisesta naiseudesta poikkeamisesta seuraa monesti vahvoja tai äärimmäisiä häpeän, epäonnistumisen ja arvottomuuden tunteita, jotka voivat muodostua esteeksi avun hakemiselle tai vastaanottamiselle.

Kohtaamisen hyviä käytäntöjä

Rikostaustaisten naisten kohtaamiseen liittyy pitkälti samat ohjenuorat, kuin kaikkien rikosseuraamusasiakkaiden kohtaamiseen. Edellisessä kappaleessa mainitut nais erityiset taustatekijät vaikuttavat kuitenkin siihen, että erityisesti naisasiakkaiden kanssa työskennellessä on tärkeä omaksua **traumatietoinen työote**. Traumatietoinen työote tarkoittaa työntekijän

Rikostaustaisten naisten tyypillisiä taustatekijöitä

- **Mielenterveyshäiriöt, erityisesti epävakaa persoonallisuushäiriö**
- **Päihde- ja muut riippuvuushäiriöt**
- **Tunnesäätelyn ja toiminnan haasteet**
- **Alhainen koulutus- ja työllisyysaste**
- **Neuropsykiatriset häiriöt**
- **Traumaattiset elämäkokemukset, kuten väkivalta lähisuhteissa, rikkoutunut äitiys ja seksuaaliväkivallan kokemukset**

ymmärrystä siitä, että asiakkaan menneisyys vaikuttaa hänen toimintaansa nykyhetkessä: käyttäytyminen ja valinnat ovat yhteydessä traumakokemuksiin, opittuihin toimintamalleihin, selviytymisen rooleihin ja tunnesäätelyn haasteisiin.

Rakenna turvallisuuden tunnetta. Varmista, että asiakas tietää millaista apua hän saa, milloin ja miten. Ennakoitavuus, työskentelylle asetetut rajat, kiireettömyys ja asiakkaalle mieluisa tapaamispaikka lisäävät turvallisuuden tunnetta ja luottamusta. Traumakokemusten vuoksi naisasiakkailta puuttuu usein usko ihmisten hyvyyteen. Apua on kuitenkin mahdoton vastaanottaa, jos asiakas ei uskalla luottaa auttajaansa.

Vahvista toimintakykyä. Havainnoi ja tunnista asiakkaan arjen voimavaroja. Traumatietoisen työn tavoitteena on yhdessä asiakkaan kanssa tunnistaa ja sanoittaa omia vahvuuksia ja luoda asiakkaalle onnistumisen kokemuksia. Voimavaralähtöinen työote edellyttää ammattilaiselta aitoa läsnäoloa, havainnointia, kuulemista ja tutustumista.

Vahvista toimijuuden kokemusta. Tee asiakkaalle näkyväksi, mitkä ovat niitä asioita, joista asiakas voi itse päättää ja mihin hän voi itse vaikuttaa. Tämä edistää asiakkaan osallisuutta ja tasa-arvoisen työskentelysuhteen syntymistä. Hierarkkinen

asetelma asiakastapaamisissa puolestaan passivoi ja murentaa kokemusta omasta toimijuudesta.

Huomioi omat tunteesi. Traumatietoisessa työtöteessä avainasemassa on työntekijän itsetuntemus ja tunteiden käsittely. Asiakastapaamisissa voi nousta esiin omaakin elämääsi koskettavia teemoja ja kokemuksia. Sinulla on oikeus tukeen ja tunteiden käsittelyyn esimerkiksi työnohjauksen kautta

Naiserityiset palvelut

Rikostaustaisilla naisilla on samat oikeudet kuin muillakin, mutta heidän palveluissaan tulisi kuitenkin ottaa huomioon sukupuoleen liittyvät erityistarpeet. Erityispiirteiden huomiointi on tärkeää niin palveluihin sijoittelussa, kun palveluiden sisällöissä.

Sijoittelussa on tärkeää ottaa huomioon, eri sukupuolten väliset jännitteet, roolijaot ja kokemukset. Voi olla helpompaa keskittyä omaan toipumiseen, kun suhde miehiin ja sukupuolten väliset valta-asetelmat eivät ole läsnä. Siksi on äärimmäisen tärkeää, että on olemassa myös vain naisille suunnattuja palveluita. Toisaalta sijoittelua ei tule miettiä pelkästään sukupuolen kautta, vaan huomioida tulee myös esimerkiksi kulttuuri. Osa naisista, jotka elävät kulttuuristaan poiketen, eivät

halua olla tekemissä kyseistä kulttuuria yhä harjoittavien kanssa.

Sukupuolierityisten palveluiden sisällön suunnittelussa tulee huomioida, että sukupuoli ei määritä palvelun tarvetta, vaan tekijät asiakkaan elämäntilanteen taustalla. Rikostaustaisille naisille ryhmätoiminnot voivat olla vaikeita, sillä omia kokemuksia ei välttämättä haluta jakaa muille naisille. Äideille suunnattuihin palveluihin voi olla vaikea osallistua ja kiinnittyä, jos ei uskalla kertoa rehellisesti tilanteestaan lasten menettämisen pelon tai äitiyteen liittyvän häpeän vuoksi. Joskus nais erityiset palvelut voivat myös olla perinteisiä sukupuolirooleja ylläpitäviä ja niiden sisällöt voivat toistaa stereotyyppistä naiskuvaa. Tällaista tilannetta on syytä välttää ja muistaa sukupuolen moninaisuus.

Yhteistyötä tekemässä

Tutkimusten mukaan naisvangeilla on erityisen suuri riski pudota palveluiden ulkopuolelle vankeudesta vapautumisen nivelvaiheessa. Tuen jatkuvuudella, suunnitelmallisuudella ja verkostoyhteistyöllä voidaan varmistaa palveluihin kiinnittyminen. Hyvinvointialueilla on tärkeää luoda suunnitelmat ja rakenteet yhteistyölle rikostaustaisten naisten tukemiseksi.

Erityisesti kolmannella sektorilla on tarjolla nais erityisiä palveluita, joissa naisten erityiset tukitarpeet ja taustatekijät huomioidaan kokonaisvaltaisesti. Julkisen ja kolmannen sektorin yhteistyö esimerkiksi palvelutarpeen arvioinnissa on ensiarvoisen tärkeää, jotta naiset saavat kohdennettua apua ja tukea. Kolmannen sektorin palveluissa on mahdollisuus myös vertaistukeen, joka vähentää häpeän ja syyllisyyden tunteita sekä leimaantumisen kokemuksia. Vertaistuen avulla voidaan edistää myös palveluihin ohjautumista ja kiinnittymistä.

Christine oli käyttänyt päihteitä teini-ikäisestä lähtien. Päihteidenkäytön myötä hän ajautui tekemään myös erilaisia rikoksia. Naisen paikka päihdemaailmassa on kapea: Christine omaksui “kovan jätkän” roolin, mutta ei säästynyt väkivallalta itsekään. Vasta ensimmäinen pitkä tuomion pysäytti Christinen. Vankilassa hän alkoi saada ensimmäistä kertaa kokemuksia elämästä selvin päin. Raitistuminen vaati kuitenkin myös vaikeiden tunteiden kohtaamista.

Miten auttaa vaikeiden kokemusten käsittelyssä?

**▶ Kuuntele Christinen tarina
Kierteen katkaisijat –podcastista!**

Lähteet ja lisäluettavaa

PDF

Joukamaa, Matti (toim.) (2010)
Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve.
Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja.

PDF

Kriminaalihuollon Tukisäätiö. (2020)
Opas rikostaustaisten naisten parissa työskentelyyn

PDF

Lönnberg, Sari. (2021)
Miksi tarvitaan nais erityisyyttä ja nais erityisiä palveluita?
Kriminaalihuollon tukisäätiön blogi.

PDF

Lönnberg, Sari. (2021)
Mitä tapahtuu, kun vapautuu vankilasta?
Kriminaalihuollon tukisäätiön blogi.

Tukea ja toimijoita

URL

Kriminaalihuollon tukisäätiön Nais erityinen työ tukee rikosseuraamuksesta vapautuvia naisia ja toteuttaa nais erityisen kuntoutuksen kehittämishankkeita.

URL

Naistenkartanon tavoitteena on vahvistaa naisten arkipäivän hallinnan tunnetta sekä tukea naisia positiivisen muutoksen saavuttamisessa.

URL

VEERAT-hanke (2022–2024) yhdistää nais erityisen päihdetyön ja ennaltaehkäisevän väkivaltatyön. Hanketta toteuttavat yhteistyössä Maria-akatemia ja A-Kiltojen Liitto ry.

URL

Jyväskylän yliopiston tutkimushanke RITA (2022–2024) kehittää palvelumallia nais erityisen työtteen huomioimiseksi julkisissa palveluissa.

URL

Supernovat-hankkeessa (2021–2023) luodaan uudenlaista vertaisuuteen perustuvaa ryhmätoimintaa vankiloissa, asunnottomana tai päihdekulttuurissa eläville naisille.

URL

RIKSU-hankeen (2020–2023) tavoitteena on luoda rikostaustaisten naisten ja muunsukupuolisten tarpeita vastaava kuntoutus, jossa huomioidaan nais erityisen työn erityispiirteet.

 Lähteet ovat klikattavia linkkejä

Asiakkaani on sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön kuuluva rikostaustainen

KIRJOITTANEET

Sari Lönnberg & Amanda Johansson

Sukupuoli- ja/tai seksuaalivähemmistöön kuuluvalla rikostaustaisella henkilöllä voi olla monenlaisia haasteita niin sosiaali- ja terveyspalveluissa, vankilassa, rikos- ja päihdemaailmassa kuin koko yhteiskunnassammekin.

Rikosmaailma on seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvalla haavoittava ympäristö

Rikostaustaisella henkilöllä, joka kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön, on usein samoja tai samankaltaisia haasteita kuin rikostaustaisilla naisilla: traumataustaa, väkivaltakokemuksia ja vaikeuksia luottaa ihmisten hyvyyteen tai palvelujärjestelmän toimivuuteen. Rikos- ja/tai päihdemaailmassa tai vankilassa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt ovat kuitenkin vielä naisekin marginaalisemmassa asemassa maskuliinisessa ja miesvaltaisessa ympäristössä. Syrjinnän kokemukset kasaantuvat muiden traumakokemusten päälle. Jo pelkästään se, että ei voi olla avoimesti oma itsensä, voi aiheuttaa traumoja.

Toisaalta, jos on käyttänyt päihteitä nuoresta lähtien, ei ole välttämättä koskaan pysähtynyt miettimään omaa sukupuoli- tai seksuaali-identiteettiään. Päihteet voivat myös toimia pakopaikkana ja keinona vaikeiden tunteiden, identiteetin, traumojen tai syrjinnän kokemusten sammuttamiseen. Mielenterveys- tai päihdehäiriötä diagnosoitaessa voi olla vaikeaa määritellä, ovatko haasteet seurausta esimerkiksi sukupuolidysforiasta, vahvasta näkymättömyyden kokemuksesta tai siitä, että

on väkisin yrittänyt mahtua ulkoa tai sisältä käsin asetettuihin muotteihin ja odotuksiin.

Näkymätön rikosmaailmassa – näkymätön tukipalveluissa?

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt kokevat paljon syrjintää, kiusaamista ja häirintää vankilayhteisössä ja muissa yhteisöissä, kuten päihde- ja rikosmaailmassa. Näissä yhteisöissä voi olla tietynlaiset kirjoittamattomat säännöt tai toimintatavat, joista poiketessa joutua helpommin kiusaamisen ja syrjinnän kohteeksi. Tällöin on helpompi jäädä näkymättömäksi, kuin julkisesti poiketa normeista.

Näkymättömyyden kokemus voi jatkua myös rikoksettomuuteen tähtäävissä tukipalveluissa. Monet rikosseuraamusasiakkaille suunnatut palvelut tunnistavat vain naisen tai miehen. Palvelut tai vankilaan sijoittelu eivät huomioi muita sukupuolia kuin mies ja nainen. Myös sosiaali- ja terveyspalveluissa ammattilaisten asenteet, sensitiivisyyden ja tiedon puute voi tuntua vähemmistöön kuuluvalla poissulkevalta. Työntekijän asenteet ja sanavalinnat voivat vaikeuttaa luottamuksen rakentumista ja kokemusten ja haasteiden puheeksi ottamista. Toisaalta palveluissa, jotka on suunnattu seksuaali-

ja sukupuolivähemmistöille, ei välttämättä ole ymmärrystä päihde- tai rikostaustasta ja tästä voi aiheutua syrjinnän kokemuksia.

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt ovat valitettavan näkymättömissä myös tutkimuksessa, joiden pohjalta palveluita kehitetään. Aihetta ei ole tutkittu Suomessa käytännössä lainkaan, joten hyviä käytäntöjä, joista ottaa mallia tai kohdennettuja palveluita tälle asiakasryhmälle ei ole. Ainoastaan kesällä 2023 päättyvä Tampereen ja Turun seudulla toimiva Riksu-hankkeen toiminta kohdentuu myös sukupuolivähemmistöille.

Kohtaamisen hyviä käytäntöjä

Tutustu aiheeseen ja itseesi. Ensisijaista on työntekijän omien mielikuvien, uskomusten, asenteiden ja stereotyyppien haastaminen. Seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuteen perehtyminen helpottaa aiheen puheeksi ottoa asiakkaan kanssa.

Ota puheeksi. Puheeksi ottamisen ei tulisi olla asiakkaan omalla vastuulla, sillä aihe voi olla herkkä ja vaikea ja siihen voi liittyä erilaisia tunteita ja aikaisempia kokemuksia. Ota rohkeasti puheeksi, jos keskustelulle on tilaa ja tarve ja se voi olla relevanttia. Asiakkaalta voi kysyä esimerkiksi: ”Haluaisitko puhua

seksuaalisuudesta, sukupuolesta tai niiden moninaisuudesta? Mitä nämä asiat tarkoittavat sinulle?”

Luo turvallinen tila. Turvallisempaa tilaa luoda sanavalinnoilla tai kiinnittämällä huomiota ympäristöön: Onko tila sellainen, että asiakkaan on turvallista tulla sellaisena kuin on? Onko tiloissa sukupuolineutraalia vessaa tai seinillä sateenkaarisymbolia, merkkiä syrjinnästä vapaasta alueesta tai turvallisemman tilasta? Merkit eivät saa olla päälle liimattuja: jos asiakkaalle luvataan turvallinen tila, on siihen sitouduttava ja puututtava kaikkeen mahdolliseen syrjintään.

Tunnista riskit. On tärkeää tunnistaa turvallisuusriskit, joita voi valitettavasti kohdistua seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöihin kuuluvaan asiakkaaseen eri ympäristöissä, yhteisöissä ja yhteiskunnassamme. Turvallisuusuhkia voi olla myös eri palveluiden sisällä. Eritystarpeita omaavan asiakkaan kohdalla ammattilaisen tulisi kulkea mukana palvelupolulla asiakkaan tulkkina ja oikeuksien puolustajana sekä varmistamassa, että asiakas saa olla turvassa omana itsenään ja välttyään lisätraumatisoitumiselta.

 Lähteet ovat klikattavia linkkejä

Lähteet ja lisäluettavaa

PDF

Johansson, Amanda (2022)
Ihmisarvoa kunnioittavia kohtaamisia rikosseuraamusalalle kaikissa sateenkaaren väreissä.
Kriminaalihuollon tukisäätiön blogi.

PDF

Johansson, Amanda (2021)
Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt tulee tehdä näkyviksi marginaaliryhmien kanssa työskennellessä.
Kriminaalihuollon tukisäätiön blogi.

Tukea ja toimijoita

URL

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus tarjoaa asiakkaille mm. vertais-, perhe-, ja parisuhdepalveluita sekä ammattilaisille viestintä-, asiantuntija- ja koulutuspalveluita.

URL

Seta tarjoaa asiakaspalveluita sekä ajantasaista tietoa sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuudesta eri alojen ammattilaisille ja viranomaisille.

URL

Trasek kouluttaa, järjestää tilaisuuksia, antaa lausuntoja ja toimii muilla tavoin sukupuolivähemmistöön kuuluvien aseman parantamiseksi.

Asiakkaani on tehnyt väkivaltarikoksen

KIRJOITTANEET

Suvi Kivimäki ja Merja Tukiainen-Porokka

Väkivaltarikokseksi määritellään rikos, joka on tehty väkivaltaa käyttämällä tai väkivallalla uhkailemalla. Jokainen väkivaltarikos on omanlaisensa, ja syyt väkivaltaisen käyttäytymisen takana ovat yksilöllisiä.

Mitä väkivalta on?

Väkivaltaa voidaan jaotella hyvin monella tavalla. Väkivallan tunnistamisessa on olennaista sen ilmenemismuodon määrittely. Väkivaltaa voidaan jaotella esimerkiksi siihen liittyvien ihmissuhteiden mukaan tai väkivallan kohteena olevan väestöryhmän mukaan.

Väkivaltaa voidaan määritellä myös sen suunnitelmallisuuden mukaan. Silloin kun väkivalta on impulsiivista ja suunnittelematonta eli reaktio johonkin, puhutaan reaktiivisesta väkivallasta. Tekijä saattaa tehdä sosiaalisissa tilanteissa vääriä tulkintoja, hänellä ei välttämättä ole rakentavia tunnesäätelykeinoja ja hän on voinut oppia toimimaan tietyissä tilanteissa väkivaltaisesti. Taustalla voi olla myös omia uhrikokemuksia.

Väkivaltaisen käyttäytymisen taustalla voi olla kasautuneita ongelmia, kuten työttömyyttä, taloudellisia vaikeuksia, mielenterveys- ja päihdehäiriötä sekä ihmissuhteisiin liittyviä ongelmia. Väkivaltaisen käyttäytymisen riskiä lisäävät tietyt persoonallisuuden piirteet (esim. impulsiivisuus), persoonallisuushäiriöt sekä erityisesti päihteiden käyttö ja käytöstä aiheutuvat sekavuustilat. Nämä eivät kuitenkaan yksin selitä väkivaltaista käyttäytymistä ja varsinkin impulsiivisessa

väkivallassa keskeisessä roolissa on käyttäytymisen laukaiseva tekijä.

Hyvän kohtaamisen käytäntöjä

Väkivalta herättää pelkoa, ja kun kohtaamme asiakastyössä väkivaltarikokseen syyllistyneen, voi mieleen nousta kysymys: onko oma turvallisuuteni vaarassa? Väkivaltarikostausta ei ennakoivä väkivaltaista käyttäytymistä asiakastilanteessa. Työntekijän on tärkeää tarkastella omia ennakkoluulojaan ja asenteitaan, sillä ne vaikuttavat aina asiakkaan kohtaamiseen, vaikka työntekijä ei sitä huomaisikaan. Työntekijän väheksyvä tai tuomitseva asenne voi aiheuttaa asiakkaassa kielteiseksi koettuja tunteita ja vuorovaikutustilanne voi kärjistyä. Hyvä kohtaaminen pyrkii vastakkaiseen suuntaan.

Tunne itsesi. Ennakkoluulojen syntyyn vaikuttavat omat aikaisemmat kokemuksemme, mutta myös esimerkiksi se, miten media asioista kirjoittaa. Muodostamme helposti mielikuvia asioista ja tapahtumista, etenkin jos meillä on niistä puutteelliset tiedot. Hyviä kysymyksiä itselle voisivat olla: Mitä ajattelen väkivaltarikoksen tehneestä henkilöstä? Onko minulla henkilöstä jonkinlainen mielikuva jo ennen ensimmäistä tapaamista? Mitä ajattelen väkivallasta? Onko minulla omia väkivaltakokemuksia?

Kuuntele ja kysy. Asiakkaalle tulee antaa tilaa puhua vaikeistakin kokemuksista. Arvostaminen ja kiinnostuneisuus asiakasta kohtaan välittyvät myös elekielestä, joten katsekontaktilla, ilmeillä ja eleillä on tilanteessa iso merkitys.

Pysy rauhallisena. Vuorovaikutustilanteessa on tärkeää pysyä itse mahdollisimman rauhallisena ja neutraalina. Säilytä neutraali elekieli ja ilmehdintä, pidä katsekontakti asiakkaassa. Puhu lyhyesti ja selkeästi. Älä lähde mukaan väittelyyn ja anna asiakkaalle tarvittaessa mahdollisuus lähteä tilanteesta ilman kasvojen menetystä

Huolehdi turvallisuudesta. Omasta turvallisuudesta on tärkeää huolehtia aivan kaikkien asiakkaiden kohdalla. Turvallisuudesta huolehtimisessa auttaa oman työpaikan turvallisuusohjeistus. Asiakastilanteessa uhkaava käyttäytyminen liittyy yleensä tilanteessa olevaan vuorovaikutukseen, asiakkaan odotuksiin tai esimerkiksi vallan käyttöön. Asiakkaalla voi olla ennakkoluuloja viranomaisia kohtaan tai aikaisempia kokemuksia, joissa hän ei ole tullut kuulluksi. Hän on voinut saapua tapaamiseen sellaisten odotusten kanssa, jotka eivät toteudu. Pidä tarvittaessa riittävä etäisyys ja muista tilanteiden jälkikäsitteily työyhteisössä.

Tukea Risestä!

Vankiloissa ja yhdyskunta-seuraamustoimistoissa tehdään väkivaltatyötä uusintarikollisuuden ehkäisemiseksi. Tarjolla on mm. Suuttumuksen hallinta -ohjelma impulsiiviseen väkivaltaan, OMA-ohjelma vakavaan väkivaltaan ja Predov-ohjelma lähisuhdeväkivaltaan.

 Lähteet ovat klikattavia linkkejä

Lähteet ja lisäluettavaa

PDF

THL.fi (Viitattu 23.3.2023)

Lähisuhdeväkivaltaan puuttuminen.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

PDF

THL.fi (viitattu 23.3.2023)

Väkivallan muodot.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Tukea ja toimijoita

URL

Ensi- ja turvakotien liiton useat alueelliset yhdistykset tarjoavat apua väkivaltaa käyttäville tai sen käyttöä pelkääville.

URL

Nollalinjan auttava puhelin tarjoaa ympärivuorokautisesti tukea lähisuhdeväkivaltaa tai naisiin kohdistuvaa väkivaltaa kohdanneille, heidän läheisilleen ja ammattilaisille.

URL

Aggredi-toiminta on 18–49-vuotiaita kodin ulkopuolisen väkivallan tekijöitä varten. Sitä toteuttaa järjestöt Helsingissä, Kuopiossa, Porissa, Tampereella, Turussa, Lahdessa ja Pohjois-Suomessa.

URL

THL kokoaa sivuilleen valtakunnallisesti väkivaltatyötä tekevien järjestöjen tiedot.

13

Asiakkaani on tehnyt seksuaalirikoksen

KIRJOITTANEET

Noora Alanen ja Nina Nurminen

Seksuaalirikokset ja näiden rikosten tekijät herättävät tunteita ja ennakkoluuloja. Seksuaalirikoksiin liittyy puhumattomuutta ja vaikenemista, mutta toisaalta myös vahvoja tunnelatauksia, moraalisia kannanottoja, syylistämistä ja mässäilyä. Tällainen kaksossidos on tyypillistä tabuille ja se hankaloittaa aitoa kohtaamista auttamistyössä.

Seksuaalirikokset jäävät usein piiloon

Seksuaalirikokset ovat tekoja, jotka loukkaavat henkilön itsemääräämisoikeutta. Seksuaalirikoksiin luetaan mm. seksuaalinen ahdistelu, seksuaalisen kuvan luvaton levittäminen, paritus, seksuaalinen kajoaminen, raiskaus, lapsenraiskaus, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, lapsen houkutteleminen seksuaalisiin tarkoituksiin, lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapito ja levittäminen. Seksuaalirikoksista säädetään rikoslain 20 luvussa, josta löytyy tarkemmin rikosnimikkeet ja tekomuodot.

Seksuaalirikos aiheuttaa häpeää, syyllisyyttä ja pelkoja tekijässä itsessään sekä tämän lähipiirissä. Tämä voi rajoittaa elämää monilta osin sekä estää hakeutumasta tarvittavan avun piiriin. Suurin osa seksuaalisuutta loukkaavasta väkivallasta on piilorikollisuutta, eikä tule viranomaisten tietoon ja jää tilastoimatta. Suurimmassa osassa seksuaalirikoksia uhri on tekijälle tuttu. Lähipiirissä tapahtunut rikos vaikuttaa laajemmin ihmisten elämään. Etenkin perheen sisäisissä teoissa seksuaalirikos rikkoo uhrin ja tekijän lähipiirin suhteita erityisellä tavalla.

Erota toisistaan lapsikohteinen seksuaalinen kiinnostus ja lapsiin kohdistuneet seksuaalirikokset

---

- **Maailman terveysjärjestö WHO:n ICD-10 tautiluokituksessa pedofiialla eli lapsikohteisella seksuaalisella kiinnostuksella tarkoitetaan seksuaalista taipumusta, jossa henkilön seksuaaliset ajatukset ja halut kohdistuvat pääsääntöisesti itseä huomattavasti nuorempiin, alle murrosikäisiin lapsiin. Suomalaisessa aineistossa (Alanko ym. 2013; Santtila ym. 2010) noin 3,3 prosenttia miehistä kertoi tunteneensa seksuaalista kiinnostusta alle 16-vuotiaisiin ja 0,2 prosenttia alle 12-vuotiaisiin.**
- **Lapsiin kohdistuneista seksuaalirikoksista tuomituista kuitenkin arviolta vain noin puolella on ensisijainen seksuaalinen kiinnostus lapsiin. Noin puolella tekijöistä lapsiin tai nuoriin kohdistunut seksuaalirikos liittyy siis muihin tunteiden ja käyttäytymisen ongelmiin tai motiivitekijöihin.**
- **Kaikki lapsista seksuaalisesti kiinnostuneet henkilöt eivät tee tai edes ajattele koskaan tekevänsä seksuaalirikosta lasta kohtaan.**

Kohtaamisen hyvät käytäntöjä

Huomaa yksilöllisyys: Seksuaalirikokseen johtava käyttäytyminen ja sen syyt ja mekanismit ovat monimuotoisia ja niitä tulee tarkastella yksilöllisesti. Seksuaalirikoksen tekijät eivät muodosta yhtä yhtenäistä ryhmää, vaikka kaikkia seksuaalirikoksen tekijöitä yhdistäviä taustamuuttujia onkin. Seksuaalirikollisen kuntoutuksen tavoitteiden tulee perustua tuomitun yksilöllisiin tekijöihin, ei rikoksen laadun perusteella tehtyihin tulkintoihin.

Tiedosta ennakoasenteesi: Seksuaalirikos aiheena on arka, ja asian puheeksi ottaminen voi olla vaikeaa niin työntekijän kuin asiakkaan näkökulmasta. Työntekijän omat asenteet ja ajatukset sekä provosoituminen voivat tuoda haasteita työskentelylle. On tavallista, että seksuaalirikolliset nähdään vaarallisina, pahoina, vaikeasti ennustettavina, muuttumattomina, heikkoina ja sairaina. Asiakkaana on kuitenkin ihminen, ei rikos. Tavalla, jolla työntekijä on vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa, on merkitystä kuntoutuksen tuloksellisuuteen ja onnistuneisiin asiakaskohtauksiin.

Ota kuntoutuminen keskiöön: Seksuaalirikoksen tehneellä on tyypillistä kieltää teko tai vähätellä sitä. Työntekijää kieltäminen tai vähättely voi ymmärrettävästi kuormittaa. Työskentelyn tarkoituksena ei kuitenkaan ole saada tekijää tunnustamaan, vaan tavoitteet ovat tekijän yksilöllisessä kuntoutumisessa. Kieltämisen takana olevien syiden ymmärtäminen voi helpottaa kohtaamisia: Kieltämisessä ei useinkaan ole kysymys valehtelusta tai manipuloinnista, vaan luonnollisesta psyykkisestä puolustusmekanismista, jonka avulla tekijä säätelee omaa käyttäytymistään ja mielentilaansa säilyttääkseen psyykkisen tasapainonsa.

Yhteistyötä tekemässä

Stigmasta huolimatta myös seri-asiakkaat ovat hyvinvointialueen asiakkaita ja oikeutettuja saamaan tarvitsemansa palvelut. Suomessa ei ole yksiselitteistä hoitosuositusta eikä ennaltaehkäisevän hoidon ja tuen järjestelmää henkilöille, joiden seksuaalinen kiinnostus kohdistuu lapsiin tai joilla muuten on riski syyllistyä lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin. Hyvinvointialueen työntekijänä voit tehdä yhteistyötä esimerkiksi seuraavien tahojen kanssa:

Rikosseuraamuslaitos: Seksuaalirikoksiin syyllistyneiden julkisesti tuotettujen tukimuotojen painotus on tällä hetkellä Rikosseuraamuslaitoksen alaisuudessa tapahtuvissa, seksuaalirikoksesta tuomituille suunnatuissa kuntouttavissa Uusi suunta- ja STEP-ohjelmissa.

HUS:n oikeuspsykiatrian poliklinikka tutkii ja hoitaa henkilöitä, jotka on jo tuomittu lapsiin kohdistuneista rikoksista sekä henkilöitä, jotka ovat itse hakeutuneet avun piiriin ilman aikaisempia tekoja tai tuomioita. HUS:n oikeuspsykiatrian poliklinikka tarjoaa valtakunnallisesti konsultaatioapua ja tarvittaessa tutkimusjaksoja lapsikohteiseen seksuaalisuuteen liittyvissä erityiskysymyksissä.

Kolmas sektori: Koska julkisesti tuotettuja tukimuotoja on puutteellisesti, kolmannen sektorin palveluilla on tärkeä rooli seksuaalirikoksen tehneille asiakkaille. Toiminnot ovat usein hankeperustaisia ja pysyvää rahoitusta ei ole. Järjestöjen palvelut eivät myöskään kata koko maata, vaan sijoittuvat vain tietyille alueille.

Lähteet ja lisäluettavaa

PDF

Laajasalo, Taina (toim.) (2020)

Miten toteutuu väkivaltaa kokeneen lapsen psykososiaalinen tuki? – tuki ja hoitomuodot sekä potentiaalisten lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tekijöiden ehkäisevä kuntoutus.
THL.

PDF

Alanko, Katarina & Santtila, Pekka (2013).

Pedofilian tutkimus ja hoito.
Haaste 1/2013.

Tukea ja toimijoita

URL

Kriminaalihuollon tukisäätiö tarjoaa valtakunnallisesti tukea ja apua rikoksen tehneen läheisille sekä konsultaatiota ammattilaisille.

URL

Välitä! Seksuaaliväkivaltatyö Tampereella tarjoaa palveluita seksuaalista väkivaltaa kokeneille, tekijöille ja näiden molempien läheisille sekä näiden asiakasryhmien kanssa työskenteleville ammattilaisille.

URL

Seritatyö Oulussa tarjoaa maksutonta matalankynnyksen seksuaaliterapeuttista keskusteluapua sekä konsultaatioapua ammattilaiselle.

URL

SeriE-hanke Helsingissä tarjoaa konsultaatiota sosiaali-, terveys- ja rikosseuraamusalan ammattilaisille seksuaalisuudeltaan lapsikohteisten asiakkaiden kohtaamiseen ja asiakasohjauksiin liittyvissä kysymyksissä.

URL

Road-hanke kehittää menetelmiä seksuaalirikoksiin syyllistyneiden ulkomaalaistaustaisten henkilöiden uusintarikollisuuden ehkäisyyn.

URL

Mielenterveystalon omahoito-ohjelma lapsikohteisuudesta on maksuton ja sitä voi suorittaa täysin nimettömästi ilman henkilötietojen antamista. Lievästi ja keskivaikeasti oireileville.

Lähteet ovat klikattavia linkkejä

Kierteen katkaisijat - Käsikirja rikosseuraamusasiakkaita ja heidän läheisiään työssään kohtaaville sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille

JULKAISIJA:

Kriminaalihuollon tukisäätiö,
Hyvinvointialueet vähentämässä uusintarikollisuutta -hanke

Hyvinvointialueet vähentämässä uusintarikollisuutta -koulutushanke (2022–2023) on Kriminaalihuollon tukisäätiön koulutushanke hyvinvointialueen päättäjille ja sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille. Hanketta rahoittaa oikeusministeriö. Yhteistyökumppanina on Rikosseuraamuslaitos.

JULKAISUVUOSI: 2023

IBSN: 978-952-5929-10-2